

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ. — Ἐπανεξέτασις ἀμφιλεγομένου ἑλληνοσλαβικοῦ προβλήματος: Τὰ ἐπιθήματα -ίτσιν, -ίτσα κλπ. καὶ ἡ προέλευσίς των μὲ ἀντιπαραβολὴν πρὸς ἀντίστοιχα σλαβικὰ ἐπιθήματα, ὑπὸ Δημ. Γ. Γεωργακά (Η. Π. Α.) *. Ἀνεκρινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Διονυσίου Α. Ζακυθινοῦ.

Ἐπιχειρεῖται ἐπανεξέτασις τοῦ ζητήματος τῶν ἐπιθημάτων (παραγωγικῶν καταλήξεων):

-ίτσιw, -ίτσης, -ίτσος, -ίτσαινα, -ιτσάκης, -ιτσᾶτα (καὶ -ιτσάτικα), -ιτσάνικα
-ίτσα, -ίτσας
-ίτσιwος, -ίτσικος (καὶ συνών. -ούτσικος), ἐπιρρημάτων -ίτσικα (συνών. -ούτσικα),

μὲ τὰ ὁποῖα παράγονται προσηγορικά, ἀνθρωπωνύμια καὶ τοπωνύμια εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν. Ἐν καὶ τὸ θέμα ἔχει πρᾶγματι πολὺ συζητηθῇ, ὅμως ἐπειδὴ εἶναι περίπλοκον, δὲν ἔχει ἐπαρκῶς καὶ εἰς βάθος ἐρευνηθῇ¹.

* DEMETRIUS J. GEORGACAS, *A Graeco-Slavic Controversy Reexamined: The Suffixes -ίτσιν, -ίτσα, etc., and their Origin.*

1. Ἡ ἀγγλιστὶ μονογραφία περιλαμβάνει βιβλιογραφίαν ἐκ 325 τίτλων ὑπομνηματισμένην, εἰς τὴν ὁποίαν καταλέγονται καὶ βιβλία καὶ ἄρθρα περὶ ἀντιστοιχῶν σλαβικῶν ἐπιθημάτων. Διὰ τὴν πλήρη τεκμηρίωσιν καὶ πλείονας λεπτομερείας γίνεται ἐδῶ γενικὴ ἀναφορὰ εἰς τὴν ὑπὸ τύπωσιν πραγματείαν.

Ἀκολουθοῦν μερικαὶ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ χρησιμοποιούμεναι εἰς τὴν παρούσαν ἀνακρίνωσιν:

Γ. Χατζιδάκις, ΓΕ = Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι, 2 τόμοι. 1934, 1977

Ὁ ὕδιος, ΜΝΕ = Μεσαιωνικά καὶ νέα ἑλληνικά, 2 τόμοι. 1905-07

ΑΠ = Ἀρχεῖον Πόντου, 1928 -

BZ = Byzantinische Zeitschrift, München

CGI = Corpus glossariorum Latinorum

DOP = Dumbarton Oaks Papers, Washington, D. C. (U.S.A.)

ΕΕΒΣ = Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 1924 -

ΕΕΠΑ = Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΛΑ = Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον, 5 (1918-20), 6 (1920-23)

ΛΔ = Λεξικογραφικὸν Δελτίον (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), 1939 -

ΠΑΑ = Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΣΥΜΒΟΛΑ χρησιμοποιούμενα:

* (ἀστερίσκος) δηλοῖ ἀνακατεσκευασμένην λέξιν, π. χ. *αἰγίτισιν

᾿μονα εἰσαγωγικά, περικλείουν τὴν σημασίαν λέξεως, π. χ. ᾿αἰγειον κρέας

← (βέλος πρὸς τὰ ἀριστερὰ) δηλοῖ ὅτι τὸ πρὸ αὐτοῦ προήλθεν ἐξ ἄλλου, ἐνῶ

→ δηλοῖ ὅτι τὸ πρὸ αὐτοῦ ἐτράπη εἰς τὸ μετ' αὐτό.

ΦΩΝΗΤΙΚΑ

Φωνήεντα

ə (ἀνεστραμμένον e) schwa : γ'αλκ'ύτ'θ'ικα (τῆς Καππαδοκικῆς διαλέκτου)

á à

ú ὅπως rúho, egúdd̥a

í î izzí

ĩ (i βραχὺ)

ĩ̇ (i βραχὺ τονούμενον)

-' συλλαβὴ τονούμενη, π.χ. -'ίκος, -'ίτσα

ɑ π.χ. μύρɑ (ἀντὶ μύρια) (τῆς Ποντικῆς διαλέκτου)

ä γερμανικόν

ẽ ἀλβανικόν = ə

b σλαβικόν, π.χ. -bCb (παλαιοσλαβ. = -ĩtsĩ)

ḃ τὸ ἴδιον κυρτόν

Σύμφωνα

κ' ἑλληνικόν κ με̇ τόνον (οὐρανικόν κ)

ǰ π.χ. ǰερίτσιν (ǰ = Ǿ)

ġ̇ οὐρανικόν g

ḣ ὑπερωικόν χ (πρὸ a, o, u καὶ συμφώνων), π.χ. rúho (ροῦχο)

ȳ ὑπερωικόν προστριβὲς ὅπως γάλα, καππαδ. γ'αλκ'ύτ'θ'ικα

ǰ̇ οὐρανικόν χ, π.χ. καππαδ. áǰlò

λ̇ οὐρανικόν λ τῆς ποντικῆς

ȳ̇ οὐρανικόν ν τῆς καππαδ., π.χ. φτενίðκο

ḋ dorsal d, π.χ. κατωιταλικόν egúdd̥a ← αἰγούλλα

ð̇ μεσοδοτικόν ð, π.χ. poðíssa = ποδίσσα (Καρπάθου)

ṅ οὐρανικόν n, π.χ. n̄iñí = νινί

ṧ /š/ καὶ tṧ /tš/

č̇ /č/ καὶ tč̇ /dč/, φαῖč̇ι, κορίτč̇ι

ž̇ οὐρανικόν z, π.χ. κατωιταλ. žížívizzo

ΞΕΝΑ ἢ ΦΩΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

c /ts/, ρουμανικόν ț /ts/

ć /tś/

č̇ /tš/, καππαδ. áψίč̇ικα, -ίč̇α

s /s/

ś

ṧ /sh/

z /z/, dz

ž̇ οὐρανικόν

ž̇ /zh/, dž̇ /dzh/

I.

Περίπου τριάκοντα ἐπιστήμονες Ἕλληνες καὶ ξένοι ἡσχολήθησαν μὲ τὸ θέμα, κυρίως τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσα* (θηλ.), μερικοὶ ἔξ αὐτῶν συντόμως καὶ ἄλλοι λεπτομερέστερον, ὀλίγοι μὲ τὸ ζήτημα τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσι* (οὐδ.). Ὁ σοφὸς Κοραῖς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος γραφάς (1828). Ἡ θεώρησις τῶν προτάσεων ἢ γνωμῶν των δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ εἰς τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν, ἀλλὰ θὰ γίνῃ ἄλλοῦ. Τὸ πρόβλημα δὲν ἐλύθη, νομίζω, κυρίως διότι δὲν προηγήθη κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα συστηματικὴ συλλογὴ τοῦ σχετικοῦ ὕλικου εἰς ἑλληνικὰ κείμενα καὶ εἰς σλαβικά, ἀλλὰ καὶ εἰς νεοελληνικάς διαλέκτους, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν ὕλικὸν καταγραφὴν καὶ δημοσιευθὲν κατὰ τὰς τέσσαρας τελευταίας δεκαετίαι, παραμένον δὲ εἰσέτι ἀνεκμετάλλετον διὰ τοιαύτας ἐρεῦνας.

Αἱ ἑλληνικαὶ διάλεκτοι αἱ λαλούμεναι εἰς μεγάλας ἐκτάσεις ἀπὸ τῶν (Ποντικῶν) Ἀθηνῶν (τοῦ Καυκάσου)¹ μέχρι τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας περιέκλειον πολῦτιμον γλωσσικὸν ὕλικὸν ἀναφερόμενον πλὴν ἄλλων καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν λέξεων ἀπὸ τῆς Κοινῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος (1923/1924), ὅτε ἐγένετο ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Εὐτυχῶς οἱ ἔξ Ἀνατολῆς Ἕλληνες διετήρησαν ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τὰς διαλέκτους των, ὥστε ἡ ἐπιχείρησις τῆς Κυρίας Μέλπως Λογοθέτη - Merlier μὲ τὸ ὑπ' αὐτῆς ἰδρυθὲν Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατώρθωσε τὴν ὑπὸ πολλῶν συνεργατῶν καταγραφὴν πληθώρας διαλεκτικῶν καὶ ἄλλων ἀξιολόγων κειμένων τῶν ἑλληνικῶν χωρίων τῆς Καππαδοκίας, Λυκίας, Λυκαονίας κλπ., ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον λεξιλόγια, γραμματικαὶ καὶ ἄλλαι συμβολαί, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπὸ τοῦ ἀει-

1. Ἀθῆναι, ἡ πόλις τῆς Κολχίδος (ἢ Κολχικῆς), τῆς παραλίου χώρας τοῦ Καυκάσου εἰς τὴν Λαζικὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, πόλις αὐτόνομος κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (Προκόπιος, *Ὑπὲρ τῶν πολέμων*, II. 29. 22: χωρία τε πολυάνθρωπα ἐνταυθὰ ἐστὶ, τό τε Ῥίζαιοι καλούμενοι καὶ Ἀθῆναι ἄλλα τε ἅττα μέχρι Τραπεζουντίων. II. 30. 4: Τζάνοι δὲ ληισάμενοι τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον εὐθὺ τοῦ Ῥιζαίου ἐχώρησαν. ἔνθεν δὲ ἐς Ἀθήνας ἐλθόντες διὰ Τραπεζουντίων ἐπ' οἴκου ἀπεκομίσθησαν). Ἡ πόλις, εἰς νεωτέρους χρόνους καλουμένη *Atina* ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Ἑλλήνων καὶ *Atine* ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μετωνομασμένη *Pazar*, κεῖται μετὰ τῆς Ῥιζοῦντος (ἢ ὁποία λέγεται Ῥιζαῖον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου, ἀλλὰ μεταγενεστέρως ἔγινε ἡ Ῥιζοῦς ἀναλογικῶς κατὰ τὰ πρότυπα ἢ *Κερασσοῦς*, *Τραπεζοῦς*· πβ. καὶ ἡ *Σαμποῦντα* ← Ἀμισός) καὶ τῶν Τουρκο-γεωργιανῶν συνόρων εἰς ἀπόστασιν 50 χιλιομ. ἀπ' αὐτῶν. Κεῖται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Rize (συντεταγμέναι: 41 11 Β. καὶ 40 53 Α.). Περί τοῦ ὀνόματος Ἀθῆναι τῆς Κολχίδος πβ. καὶ D. J. Georgacas, *Names of the Asia Minor Peninsula* (Heidelberg: Winter, 1971), σ. 107· A. Bryer, *ΑΠ* 24 (1961), 100 καὶ 122· Ἰ. Λαυρεντίδην, *αὐτόθι* 31 (1971/2), 401 σημ. 1.

μνήστου Octave Merlier εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν¹. Ἐπίσης ἡ Ἑταιρεία Ποντιακῶν Μελετῶν, ἡ ὁποία ἐώρτασε τὸν Μάρτιον τοῦ 1978 τὴν πεντηκονταετίαν τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεώς της, προσέφερε μεγάλην ὑπηρεσίαν διὰ τῆς δημοσιεύσεως κειμένων ἐκ Πόντου καὶ μελετημάτων εἰς τὸ περιοδικὸν Ἀρχεῖον Πόντου 34 τόμων (1928 - 78) καὶ τὰ παραρτήματά του, οἱ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος, ἀρχιμανδρίτης Ἀ. Ἀ. Παπαδόπουλος, συγγραφεὺς τοῦ μοναδικοῦ *Λεξικοῦ τῆς Ποντικῆς Διαλέκτου* (1958 - 61), καὶ Ὀδυσσεὺς Λαμπιδῆς εἰργάσθησαν ἀκαταπονήτως καὶ ἀξιεπαίνως.

Εἰς τὴν ἄλλην ἄκρην, ἡ ἐμφάνισις τοῦ καθηγητοῦ Gerhard Rohlfs ἀπὸ τοῦ 1921 καὶ ἡ ζωτικὴ καὶ πλήρης συνεχοῦς μόχθου εἰς τὰ ἑλληνικὰ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος παρουσία του ὑπῆρξε καταλυτικὴ εἰς πολύτομον γλωσσολογικὴν ἐργασίαν, ἀξιόπιστον καὶ πληθωρικὴν, μιᾶς ἐξηκονταετίας. Μεταξὺ ἄλλων ἐδημοσίευσε δύο ἐτυμολογικὰ λεξικά (1930 καὶ 1964). Ἡ μακρὰ δραστηριότης τοῦ Rohlfs ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ διὰ πᾶσαν γλωσσικὴν ἔρευναν ἐντὸς τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅπως καὶ διὰ τὰς ρωμανικὰς καὶ ἰταλικὰς ἐρεῦνας.

Ἄλλαι ἐργασίαι ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένων ἐπιστημόνων ἀναφερόμεναι εἰς τὰς διαλέκτους καὶ ὑποδιαλέκτους τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν σημαντικά. Συστηματικὴ εἰς γενικὰς γραμμὰς μελέτη τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νέων ἑλληνικῶν διαλέκτων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι, ὁ ὁποῖος ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἐνήργησε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ διαδόχου του καὶ προῶτως ἀποθανόντος διδασκάλου μου Γεωργίου Ἀναγνωστοπούλου εἰς σειρὰν τεσσάρων ἄρθρων (1924, 1926, 1930 καὶ τοῦ τελευταίου τὸ 1936 [δημοσιευθέντος μεταθανατίως τὸ 1939]), τὸ τελευταῖον τῶν ὁποίων ἀσχολεῖται μὲ τὴν γένεσιν τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων κατὰ τὸν μεσαίωνα, διὰ βραχέων ἀλλὰ εὐστόχως².

Ἐπέστη λοιπὸν ἡ στιγμή σοβαρᾶς ἀναψηλαφήσεως τοῦ προβλήματος τῶν ἐπιθημάτων *-ίτιν, -ίτισα* κλπ. ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ εἰς τὴν διάθεσίν μας σήμερον ὑπάρχοντος ὕλικου καὶ τῆς γλωσσολογικῆς προόδου, ἡ ὁποία ἔχει ἐπιτευχθῆ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν σλαβικῶν γλωσσῶν κατὰ τὸ δεύτερον

1. Πρὸς κατατόπισιν βλ. «Τὸ Χρονικὸ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 1 (1977), 323 - 333 (καὶ συνοδευτικὸν χάρτην τῆς Καππαδοκίας, εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου). Τὸ Κέντρον ἰδρύθη τὸ 1933 — μὲ τὴν σημερινὴν ὀνομασίαν 1949 —, τέλος ἡδραιώθη ὡς ἴδρυμα ἰδιωτικοῦ δικαίου τὸ 1962.

Σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ Richard M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor* (Cambridge, 1916), ὁ ὁποῖος ἐχάραξε ὁρθὴν μέθοδον καὶ προωδοποίησε τὰς διαλεκτικὰς μελέτας τῆς Καππαδοκίας, ἀλλὰ καὶ διὰ δοκιμίων δημοσιευθέντων εἰς περιοδικὰ, προώθησε τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων τῆς Καππαδοκικῆς πρὸς τὴν Ποντικὴν καὶ ἄλλας μικρασιατικὰς διαλέκτους, τέλος τῶν πρὸς τὴν Κυπριακὴν καὶ τὰς Δωδεκανησιακὰς.

2. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Περὶ τῆς διαλεκτικῆς ποικιλίας τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς, *Studi bizantini e neoellenici*, Roma, 5 (1939), 408 - 410. (Βλ. βιβλιογραφίαν τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πραγματείας τοῦ γράφοντος).

ἡμισυ τοῦ 20^{ου} αἰῶνος. Ἐξυπακούεται, ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ ἡ βαρεῖα εὐθύνη τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὅποιοι προχωροῦν εἰς τοιαύτας ἐρεῦνας συνεπαγομένας ἐθνολογικὰ συμπεράσματα, καὶ ὁ ἴδιος ἔχω ἐπίγνωσιν τοῦ πράγματος.

II

Δὲν εὐρίσκονται οὔτε πολλὰ οὔτε σημαντικὰ σλαβικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα εἰς τὸ λεξιλόγιον καὶ τὴν γραμματικὴν δομὴν τῆς ἐλληνικῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν γλωσσικὴν περιοχὴν, τὰς διαλέκτους δηλαδὴ τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Κύπρου, τῆς Δωδεκανήσου, Ἰκαρίας, Χίου, ἀκόμη καὶ τῆς Κρήτης, τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἐκ τῶν 250 περίπου σλαβικῶν δανεῖων λέξεων εἰς τὴν νέαν ἐλληνικὴν αἱ περισσότεραι ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὴν ὁμιλουμένην εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Βορείου Ἑλλάδος, δηλ. Θεσσαλίαν, Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ εἶναι ἄγνωστοι εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν σλαβικῶν λέξεων μὲ τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* (ἢ *-ίτσα*) αἱ περισσότερον γνωσταὶ λέξεις εἶναι :

βερβερίτσα (ἢ) *ᾠκίουρος*¹

γκουστερίτσα ἢ *γουστερίτσα* (ἢ), ὅπως καὶ *γουστέρα* (ἢ), *ᾠαύρα*²

κολιάνιτσα (καὶ *κολιάντσα*) (ἢ), *ᾠρθριτικὴ φλόγωσις*³

μουσίτσα (ἢ), *ᾠπερωτὸν ζούφιον, κρασόμυγα*⁴.

Ἡ χρῆσις ἄλλων δώδεκα λέξεων¹ περιορίζεται εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Βεβαίως δὲν ἀμφισβητεῖται ὅτι τὸ ἐπίθημα *-ica* /προφερόμενον *-itsa*/ καὶ τὰ παρόμοια εἶναι σλαβικῆς ἀρχῆς οὔτε ἀμφισβητοῦνται σλαβικὰ τοπωνύμια, τὰ ὅποια ἐδόθησαν εἰς τόπους ὑπὸ σλαβοφόνων ὁμάδων, αἱ ὅποια ἐγκατεστάθησαν εἰς τμήματα τῆς Ἑλλάδος : *-ίτσα* (ἢ *-ίτσα*) καὶ *-ίτσι*².

Ἡ οὐρανῶσις (palatalisation) τῶν ὑπερωικῶν συμφώνων *k*, *g* καὶ *χ* εἰς τὰς σλαβικὰς γλώσσας ἔχει καλῶς μελετηθῇ : ὑπῆρξαν τρεῖς ἀλλεπάλληλοι, ἀλλὰ διακεκριμένοι καὶ χρονικῶς οὐρανῶσεις τῶν συμφώνων αὐτῶν μεταξὺ τοῦ 5^{ου} αἰ. καὶ τῶν μέσων τοῦ 9^{ου}, αἱ ὅποια ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὸ ἀκόλουθον σχῆμα :

1. Εἶναι αἱ ἐξῆς σλαβικῆς προελεύσεως λέξεις : *γκασιανίτσα*, *γκουρλίτσα*, *γκουστοννίτσα*, *δρεβενίτσα*, *κομπλίτσα*, *μόλιτσα*, *νουζίτσα*, *πολίτσα*, *πόνιτσα*, *(κουλου)τρυνίτσα*, *τσιουρίτσα*.

2. Ἐνδεκα λήγοντα εἰς *-ίτσα* ἢ *-ίτσα* (σλαβ. *-ica* [προφερόμενον *-itsa*], ἢ *-bCa* [*-itsa*] ἢ *-iča* [*-iča*] : *Βερβίτσα*, *Γρανίτσα*, *Πιτίτσα*, *Σελίνιτσα*, *Σέλιτσα*, *Τσερνίτσα* κλπ. ἐπὶ εἰς *-ίτσι* (σλαβ. *-bCb* [προφερόμενον *-itsi*], καὶ *-bCe* [*-itse*] : *Βελβίτσι*, *Βερσίτσι*, *Μοστίτσι* κλπ. ἐπὶ εἰς *-έτσι* (σλαβ. *-bCb*) : *Βαλτέτσι*, *Βελέτσι*, *Καλέτσι* κλπ.

$$k, g, \chi \left\{ \begin{array}{l} \alpha) \text{ } \check{z} /t\check{s}/, \check{z}, \check{s} \text{ (5.-6. αϊ.)} \\ \beta) \text{ } \acute{c} /t\acute{s}/, \acute{z}, \acute{s} \text{ (6.-7. αϊ.)} \\ \gamma) \text{ } \acute{c} /t\acute{s}/, \acute{z}, \acute{s} \text{ (7.-μέσα 9. αϊ.)}^1. \end{array} \right.$$

Γενικῶς τὸ πρωτοσλαβικὸν ὑποκοριστικὸν ἐπίθημα *-ica* */-itsa/* ἐρμηνεύεται διὰ τῆς τρίτης σλαβικῆς οὐρανώσεως ἐκ σλαβικοῦ **-ika*.

Τὸ σλαβικὸν ἐπίθημα *-ica* εἶναι ἰδιαιτέρως παραγωγικὸν εἰς τὰ τοπωνύμια τῶν δύο νοτίων σλαβικῶν γλωσσῶν, Βουλγαρικῆς καὶ Γιουγκοσλαβικῆς (Σερβοκροατικῆς), περιλαμβανούσης καὶ τὴν Μακεδονοσλαβικὴν, ὅπως εἶναι παραγωγικὸν εἰς ὅλας τὰς σλαβικὰς γλώσσας. Τὸ ἴδιον ἐπίθημα μετεδόθη εἰς τὴν ρουμανικὴν (*-ița*), τὴν ἁλβανικὴν (*-icë*) καὶ τὴν ἑλληνικὴν (*-ίτσα* καὶ *-ίτσι* ← *bCb*): ὥστε ἔγινε παμβαλκανικόν.

III.

*Υπὸ ἀμφισβήτησιν εὐρίσκονται τὰ ἐξῆς δύο σημαντικὰ δεδομένα: 1) Πολλὰ προσηγορικὰ ἢ ἀνθρωπωνύμια ἢ τοπωνύμια, ἐρμηνευόμενα μὲν ὑπὸ σλαβιστῶν καὶ ἄλλων ὡς σλαβικά, παρηρμηνεύθησαν ὅμως καὶ εἶναι πρᾶγματι ἑλληνικῆς ἀρχῆς καὶ 2) ἡ ἀποκλειστικὴ ἐκ τῶν σλαβικῶν γλωσσῶν ἐρμηνεία τῶν διαφόρων ἐπιθημάτων τῆς ἑλληνικῆς, δηλαδὴ *-ίτσω*, *-ίτσης*, *-ίτσα*, *-ίτσας*, *-ίτσικος* κλπ., ἐνῶ μερικὰ ἐκ τῶν ἐπιθημάτων αὐτῶν χρονικῶς ἀνέρχονται εἰς προσλαβικὴν τῆς Ἑλλάδος περίοδον. Διὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται διὰ τὴν ἔρευναν.

Τὸ φαινόμενον τῆς οὐρανώσεως (palatalisation) καὶ τοῦ τσιτακισμού (affrication) εἶναι γενικὸν τῆς φωνολογίας τῶν περισσοτέρων γλωσσῶν τοῦ κόσμου, π.χ. τῆς σανσκριτικῆς, τῆς ἑλληνικῆς καὶ πολλῶν ἄλλων γλωσσῶν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς ὁμοειδίας, ἀλλὰ παραδόξως μερικοὶ σλαβισταὶ γλωσσολόγοι φαίνεται ὅτι ἐξ ἀγνοίας τῶν ἑλληνικῶν δεδομένων, κυρίως διότι δὲν εἶναι ἐπαρκῶς κατατοπισμένοι μὲ τὴν μακρὰν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς, καταλήγουν εἰς τὸ εὐκόλον συμπέρασμα ὅτι πᾶσαι αἱ καταλήξεις λέξεων *-ίτσα*, *-ίτσι* κλπ. πρέπει νὰ εἶναι σλαβικῆς ἀρχῆς. Παρεσύρθησαν εἰς τοῦτο καὶ Ἑλληνες γλωσσολόγοι, ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὁ Σ. Ψάλτης, ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης καὶ ἄλλοι (νομίζω, κυρίως διότι ἀντιστοίχως δὲν ἦσαν γινώσται σλαβικῶν γλωσσῶν). Ἐκ τῶν ξένων ἐπιστημόνων ὁ Johannes Irmscher τὸ 1958 ἐπαναλαμβάνει τὴν δόλῳσιν τοῦ A. Heisenberg

1. Προχείρως παραπέμπω ἐδῶ εἰς G. Y. Shevelov, *A Prehistory of Slavic? the Historical Phonology of Common Slavic* (1965), 338-363. Μὲ τὴν χρονολόγησιν τῶν σλαβικῶν οὐρανώσεων ὑπὸ τοῦ Shevelov δὲν συμφωνοῦν Σλαβισταί, ὅπως ὁ καθηγητὴς J. B. Rudnyčký, ὁ ὁποῖος ἔγραψε περὶ τῶν σλαβικῶν οὐρανώσεων καὶ μὲ τὸν ὅποιον συ ἐζήτησα τὸ ζήτημα.

(1918) ὅτι «καὶ πρὸ τοῦ 12^{ου} αἰ. <εἰς κανὲν ἔργον> δὲν διειρηθήθη ὁ χαρακτήρ τῆς λαϊκῆς καθημερινῆς γλώσσης τῆς ἐποχῆς τῆς εἰς διανγῇ καθαρότητα». Πράγματι ὅμως ὑπάρχουν δείγματα (Μαλάλας, Μόσχος, Λεόντιος Νεαπόλεως, Θεοφάνης ὁμολογητής, τὸ ἐλληνοεβραϊκὸν γλωσσάριον, ἐνθυμήσεις κλπ.), τὰ ὅποια διαψεύδουν ἄλλην διατύπωσιν τοῦ ἰδίου Irmischer¹, ὅτι δῆθεν διὰ τὴν πρῶτον καὶ μέσων Βυζαντινὴν περίοδον δὲν δύναται κανεὶς νὰ εἶναι βέβαιος περὶ τῆς ὑπάρξεως ὁμιλουμένης ἐλληνικῆς, ἣ ὁποία διεσχίσθη κατόπιν εἰς διαλέκτους. Ἐφόσον ἐλληνιστὶ λαλοῦντες δὲν ἐξέλιπον, κατ' ἀνάγκην ὑπῆρξε λαλουμένη ἐλληνικὴ καὶ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην. Δὲν ἀνεμένομεν οὔτε ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα πολλὰ εἰς τὴν λαλουμένην μεσαιωνικὴν, διότι οἱ λόγοι (καὶ οἱ ἀττικίζοντες) δὲν τὴν ἔγραφον, ὅχι διότι δὲν ὑπῆρχε. «Γραπτὰ μνημεῖα» προφανῶς δὲν ἰσοῦται πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ πρὸς «τὰ γεγραμμένα» γλώσσης. Ἡ πρωτογερμανικὴ περίοδος ὑπῆρξεν, ἂν καὶ οὔτε τὸ ἐλάχιστον ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον ἔχει παραδοθῇ διὰ τῆς γραφῆς, καὶ ἡ πρωτοσλαβικὴ γνωρίζομεν ὅτι διεσχίσθη εἰς διαλέκτους πρὸ τοῦ 9^{ου} αἰ., καίτοι δὲν ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα τῆς σλαβικῆς πρὸ τοῦ 9^{ου} αἰῶνος. Ἀλλὰ ἡ ἐπιστήμη τῆς μεταγενεστέρας γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων τῆς μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῶν προηγηθέντων γλωσσικῶν στρωμάτων.

Ἦδη τὸ 1909 εἶχε παρατηρήσει ὁ Γ. Χατζιδάκις ὅτι ὅχι σπανίως συμβαίνει ἐλληνικὴ λέξις ἢ τύπος λέξεως νὰ μᾶς παραδίδεται γραπτῶς εἰς μὴ ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐνωρίτερον παρὰ εἰς ἐλληνικὰ κείμενα (*Παναθήναια* 9 [1909], 15 Ἀπρ., σ. 5 = *ΓΕ* 2 [1977], σ. 124). Τοῦτο πράγματι συμβαίνει μὲ φαινόμενον τῆς ἐλληνικῆς ἀπαντῶν εἰς κοπτικὰ κείμενα τοῦ 4^{ου} αἰ. μ.Χ. Ἑλληνικὴ οὐράνωσις τῶν ὑπερωικῶν συμφώνων μαρτυρεῖται εἰς ἐλληνικὰ δάνεια εἰς τὴν κοπτικὴν περὶ τὸ ἔτος 350 μ.Χ. : *κι* (ἢ *κει*) ἀποδίδεται εἰς τὴν κοπτικὴν μὲ τὴν γραφὴν *σι*, ὅπου τὸ γραφόμενον *σ* εἶναι οὐρανικὸν *κ'* καὶ κατόπιν *τς* (τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ τσιτακισμοῦ).

Εἰς παπύρους ἀπαντοῦν προσηγορικὰ εἰς *-ίκιον* ἢ *-ίκιν* : βασιλίκιον (καὶ βυζαντινόν), λιτανίικι(ο)ν (καὶ βυζαντινόν), συγχαρίκια, σχολαρίκιον (καὶ βυζ.), χαλίικιν, κλπ. κλπ. Ὁ Φ. Κουκουλὲς ἐτεκμηρίωσε τὸν τσιτακισμὸν εἰς μεσαιωνικὰς καὶ νεοελληνικὰς λέξεις εἰς *-ίτσι(ν)* ἀντὶ παλαιότερου *-ίκι(ν)* καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐργασίας του ἔγιναν ἀποδεκτὰ ὑπὸ τοῦ P. Kretschmer, τοῦ K. Ἀμάντου καὶ αὐτοῦ τοῦ M. Vasmer².

1. J. Irmischer, *Diskussions - Beiträge zum XI. Intern. Byzantinisten - Kongress* (1958), 7.

2. Φ. Κουκουλὲς, Περὶ τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως *-ίτσιν*, *Ἑλληνικά* 4 (1931), 361-375. Πβ. M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland* (1941), σ. 8. ὁ Vas-

Τὸ ἐπίθημα *-ίτσιν* οὐσιαστικῶν οὐδετέρου γένους προῆλθεν ἐκ τοῦ οὐδ. ἐπιθήματος *-ίκιν* κατόπιν οὐρανώσεως τοῦ *κι* /k'i/ καὶ τσιτακισμού (affrication) *tsi*, μέχρις οὗτου τὸ ἀνεξάρτητον ἐπίθημα *-ίτσιν* ἐχρησιμοποιεῖτο καθ' ἑαυτὸ ὡς ἐπίθημα ὑποκορισμοῦ. Ἡ πηγὴ τοῦ *-ίκιν* εἶναι, προτείνω, διττή :

1. *-ίκιον*, ὑποκοριστικὸν εἰς *-ιον* ἐκ προσηγορικῶν εἰς *-ιξ*, *-ικος*, π.χ. *πέρδιξ* : *περδίκ-ιον* → *περδίτσι*, *στάλιξ* : *σταλίκ-ιον* → *σταλίτσι* (βλ. ἄρθρον Φ. Κουκουλέ).

2. *-ίκιον*, ὑποκοριστικὸν εἰς *-ιον* ἐξ οὐσιαστικῶν, τὰ ὅποια ἦσαν οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα, π.χ. *ἀλετρικόν ἐργαλεῖον* → *ἀλετρικόν* : ὑποκορ. **ἀλετρίκ-ιον* → *ἀλετρίτσιν* 'ἄροτρον', *φορτικόν κτήνος* → *φορτικόν* : ὑποκορ. *φορτίκ-ιον* → *φορτίτσιν* 'ὄνος' (βλ. ἄρθρον Δ. Γεωργακά¹).

Τὸ ἀνεξαρτητοποιημένον ἐπίθημα *-ίτσιν* ἐπέδωκεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν, ὥστε παρήχθησαν ἄπειρα οὐσιαστικά :

ἀλογίτζιν	σταυρίτζιν
ζουμίτζιν	τυρίτζιν
ἡνίτζιν	ἄστρίτσι
Κωνστ. Πορφυρογ., "Εκθε- σις τῆς βασ. τάξ., 467, 18	καλογερίτσι
πηδηματίτζιν	καρδίτσι
πραματίτζιν	κορίτσι
προαστίτζιν	παιδίτσι
προγεματίτζιν	κλπ.

Ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσιν* εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρέπει νὰ ὑπῆρξε μακρὸν πρὸ τῆς καταγραφῆς τῶν πρώτων παραδειγμάτων, τὰ ὅποια μᾶς παρεδόθησαν εἰς κείμενα. Αἰτία τούτου εἶναι τὸ γνωστὸν γεγονὸς ὅτι ἔργα φιλολογικὰ καὶ μὴ δὲν ἐγράφοντο εἰς τὴν λαλουμένην μεσαιωνικὴν τῶν χρόνων τοῦ γράφοντος, ἀλλὰ εἰς τὴν Κοινήν, ἃν ὅχι εἰς γλωσσικὸν τύπον μιμούμενον τὴν ἄττικὴν διάλεκτον. Τὸ ἐπίθημα *-ίτσιν* πρέπει νὰ ἦτο ἐν χρήσει μετὰ τοῦ 4ου καὶ 6ου αἰ. μ. Χ., διότι ἀντιπροσωπεύεται εἰς πολλὰς διαλέκτους καί, ὅταν δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰς νεωτέρας διαλέκτους, πάλιν ὑπάρχει εἰς ὀνόματα ἐκ τῆς βυζαντινῆς κληρονομηθέντα, π.χ. τὸ τοπωνύμιον τὸ *Καλαμίτσι* ἀπαντῶν εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος εἶναι πράγματι ἀρχαϊκόν, τῶν πρώτων αἰώνων μ. Χ. Καὶ

mer (Zeitschr. f. slav. Philol. 23 [1954/5], 438-440) ἤλλαξε γνώμην μετὰ 14 ἔτη, διότι ἐν τῷ μετὰξὺ ὁ ἀοίδιμος Ν. Ἀνδριώτης εἶχε δεχθῇ τὴν σλαβικὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσα* ('Ετυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς', 1951, σ. 84 κ. ἐ.).

1. Δ. Γεωργακάς, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν καταλήξεων *-άρι* καὶ *-ίκι*, Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἀμαντον (1940), 423-434. Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 381.

τὸ ἐπίθημα *-ίτσιν* εἶναι τὸ πρότερον, ἐξ οὗ παρήχθη τὸ θηλ. ἐπίθημα *-ίτσα*. Ὅχι μόνον τὸ θηλ. *-ίτσα* ἀπαντᾷ σπανιότερα ἢ τὸ *-ίτσιν*, π. χ. εἰς τὰ Προδρομικά ποιήματα ἔναντι 12 *-ίτσα* οὐσιαστικῶν ἔχομεν 38 εἰς *-ίτσιν* (καὶ τὰ Προδρομικά ποιήματα ἐγράφησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν), καὶ εἰς τὰς παρὰ τὴν Κέρκυραν νησίδας Ἐρεικοῦσσαν, Μαθράκι καὶ Ὅθωνους κατεγράφησαν ὑπὸ τοῦ εὐσυνειδήτου ἐντοπίου συλλογέως διδασκάλου κ. Ἀριστοτέλους Στ. Κατέχη 105 οὐσιαστικά εἰς *-ίτσι*, ἀλλὰ 52 εἰς *-ίτσα*, κατόπιν δὲ ἀνῆλθον εἰς 315 *-ίτσι* καὶ 140 *-ίτσα*. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1978 τὸ σύνολον τῶν εἰς *-ίτσι* οὐσιαστικῶν ἐξ ὅλων τῶν πηγῶν ἀνῆλθον εἰς 327 παραδείγματα, ἐνῶ τὰ εἰς *-ίτσα* παραμένουν 140. Σημειώτεον ὅτι ἡ ὑπαιθρος Κέρκυρα (ὅπως καὶ ἡ ὑπαιθρος ἄλλων νήσων) καὶ αἱ νησίδες Ἐρεικοῦσσα, Μαθράκι καὶ Ὅθωνοι δὲν κατωκλήθησαν ὑπὸ ξένων οὔτε ἐπεκοινώνουν πρὸς τὴν Βαλκανικὴν¹, τὰ δὲ ἐπιθήματα *-ίτσι* καὶ *-ίτσινος* εἶναι παραγωγικά εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην ἀκόμη καὶ σήμερον. Τὸ σημαντικώτερον ὑλικὸν τῶν εἰς *-ίτσιν* οὐσιαστικῶν προέρχεται ἐκ τῶν συντηρητικῶν, ἀρχαϊκῶν διαλέκτων : τῆς Ποντικῆς, τῆς Καππαδοκικῆς, τῆς Κυπριακῆς, τῶν Δωδεκανησιακῶν ὑποδιαλέκτων καὶ τῆς Κατωιταλικῆς, διότι ὅχι μόνον παρέχουν τὰς μαρτυρίας τοῦ *-ίτσιν*, ἀλλὰ καὶ ποικιλίαν τύπων του :

1. *-ίτσιν* /-ítsin/, *-ίτσι* /-ítsi/, *-ίτσ'*

2. *-ίντζιν* /-indzin/ κλπ.

3. *-ίτζιν* /-idzin/ κλπ.

Οἱ τύποι οὗτοι προῆλθον ἐκ τῶν ἀντιστοιχῶν :

1. *-ίκιν* ἢ *-ίτσιν*, π. χ. μεσαιων. *ἀστρίκιν* 'ἀστήρ' καὶ *ἀστρίτσιν* 'ἀστήρ' εἰς τὸν Λίβιστρον Esc. 2129, 2134 (τῆς ἀγῆς τὸ *ἀστρίκιν* 'ὁ αὐγερινός', τῆς ἀγῆς τὸ *ἀστρίτσιν*, τῆς ἰδίας σημασίας, Sc. 1056). Ἀλλὰ ἡ διπλοτυπία *-ίκι* καὶ *-ίτσι* παρατηρεῖται ἀκόμη καὶ εἰς διαλέκτους :

1. Τὰ πρωτότυπα τῶν δύο συλλογῶν τοῦ κ. Ἀριστοτ. Σ. Κατέχη ἀπόκεινται εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, ἀριθμ. 841 (1964) καὶ 876 (1965). Εἰς τὰ χειρόγραφα αὐτὰ τὰ προσηγορικά τὰ λήγοντα εἰς *-ίτσι* ἀνέρχονται εἰς 105 καὶ τὰ εἰς *-ίτσα* εἰς 52 (ἐγκατεσπαρμένα καὶ ὅχι συγκεντρωμένα). Διὰ νέας ἐξορμήσεως τὸν Ἰούνιον τοῦ 1978 ὁ συλλογὴς ἐτριπλασίασε τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς διδομένους εἰς τὸ κείμενον (ἀνωτέρω), διὰ δὲ νεωτέρας προσπάθειας κατέγραψεν ἐπίσης δεκάδας παραδειγμάτων ἐπιθέτων εἰς *-ίτσινος*, ὥστε ἐρρίφθη ἐντονώτερον φῶς εἰς τὴν παροῦσαν ἔρευναν. Βλ. καὶ κατωτέρω, σ. 377 μὲ σημ. 1.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1978 ὁ Δρ. Δημ. Κρεκούκας συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, κατέγραψε ὑπερδιακόσια οὐσιαστικά εἰς *-ίτσι* καὶ περὶ τὰ 100 εἰς *-ίτσα* ἐκ τῶν νήσων Παξῶν καὶ Ἀντιπάξων, τὰ ὅποια ἐνισχύουν τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαϊκότητος τῆς ὁμίλου-μένης εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους. (Πλείονα εἰς τὴν πραγματείαν.)

‘ὁ ἀμνὸς’ λέγεται εἰς τὴν καππαδοκικὴν τὸ *ἀρνίκι* καὶ τὸ *ἀρνίτσι*¹
καὶ θηλυκοποιημένον
ἡ *ἀρνίτσα* ‘θῆλυς ἀμνὸς’ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τύπου *ἀρνίτσι* (τό), ὅπως
γίδι : *γίδα*.

2. *-ίγκιν* /*-ingin*/

3. *-ίγιν* /*igin*/

καὶ ὅχι ἐκ τοῦ σλαβικοῦ *-bCb* (τὸ ὁποῖον θὰ ἐπροφέρετο *-itsi* μὲ πολὺ βραχὺ ἶ).

IV.

Ἐν ἐκ τῶν παλαιότερων παραδειγμάτων προσηγορικῶν ὀνομάτων εἰς
-ίτζιν/*-ίτσιν* ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἀρχαϊκῶν διαλέκτων φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ *κορί-*
τζιν/*κορίτσιν* :

κορίτζιν Πόντος (Κερασοῦς, Οἰνότη) μὲ γενικὴν ἀρχαϊκὴν *κοριτζίου* (Οἰνότη)²,
κορίτζι (Ἀμισός, Ἰνέπολις, Σινώπη), *κορίτζ* (Κοτύωρα, Σαντά, Τραπε-
ζοῦς, Χαλδία), *κορίζ* ‘θυγάτηρ’ (Ονaciк τῆς περιοχῆς Νικοπόλεως).
Ὁ τύπος ἡ *κορίτζα* ἀπαντᾷ μόνον εἰς Ἰνέπολιν. Συνών. *κορίδιν* (καὶ
κορίδι) (Οἰνότη).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπίθημα *-ίτζα* τῆς Ποντικῆς, ἀπαντᾷ εἰς πολλὰ παράγωγα ἀλλὰ
καὶ εἰς συνώνυμα μὲ τὸ ἐπίθημα *-ίκα* :

μαννίκα : μαννίτζα νηννίκα : νηννίτζα πουλλίκα : πουλλίτζα

τσουνίκα : τσουνίτζα ἐκ τοῦ *τσουνίτζιν, παραγώγου τοῦ οὖς. *τσούνα* (ῆ) (πβ.

Ποντικὸν *τσύλλι* καὶ *τσούλλος* ← *σκύλλος*) ← (τὴν) *κύνα*· πβ. Ποντικὸν
δκύλλα : *δκυλλίτζιν* : *δκυλλίτζα*.

Ἐκ τοῦ οὐδετέρου *-ίτζιν* ἔχομεν εἰς τὴν Ποντικὴν περαιτέρω παράγωγα εἰς
-ίτζης (τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ Βυζαντινὰ ὀνόματα Βοῦδίτζης [838 μ. Χ.],
Βασιλίτζης, Θεοφιλίτζης, Ἰακωβίτζης, Νικηφορίτζης, Σκυλλίτζης κλπ.) :

ἀγουρίτζης καυχίτζης (ἐπιθ.) ‘καυχησιάρης’

ἀνθρωπίτζης Λευτερίτζης

παιδίτζης Τουρκίτζης

Παραλείπω ἔδῳ ἄλλας, πολὺ ἐνδιαφερούσας, λεπτομερείας.

1. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν* 3 (1942), 101α, λήμμα *ἀρνίκι* 3. 101β : λήμμα *ἀρνίτσι* (κυπρια-
κὸν *ἀρνίτσιν*, εἰς *Ἐρεικοῦσσαν ἀρνίτσι*).

2. Ἡ παλαιότης τοῦ τύπου *κοριτζίου* εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀσυνιζήτου εἰς
τὴν Ποντικὴν διάλεκτον : *μαχαῖριν μαχαίριου μαχαιρίων*, *τραπέζιν τραπέζιου τραπέζιων*,
χωράφιν χωράφιου χωραφίων, ὅπως εἶναι χαρακτηριστικὸν καὶ τῆς Καππαδοκικῆς, τῆς
Κυπριακῆς (Ἀσσιζαί : τοῦ κορμίου, τοῦ χερίου, τοῦ χαρτίου) καὶ ἄλλων διαλέκτων.

Εἰς τὴν καππαδοκικὴν διάλεκτον ἔχομεν διαφόρους τύπους τοῦ ἐπιθήματος
-ίτσιν, οἱ ὅποιοι καταδεικνύουν τὸ ἀρχαϊκὸν αὐτοῦ :

-ίτσι (Φάρασα, Ἀνακοῦ) καὶ Λυκαονία (Σίλλη), π.χ. βο(δ)ίτσι (Μιστί), κορίτσι
(Φάρασα, Σίλλη), ὠτίτσι (Σίλατα) κλπ.

-ίτσ' κορίτσ' (Δεμίρδεσι Προύσης)

-ίτθι τδυνδωνίτθι (Φάρασα)

-ίτθ' κορίτθ' (Ἀξός, Τελημησός, Μιστί, Φλοητά, Σίλλη)

-ίθ' κορίθ' (Οὐλαγάτς, Ἀραβανί, Γούρζονο)

-ίδζι κορίδζι (Φερτάκενα)

-ίτζιν, πληθ. κουρίτζα Λυκία (Λιβίσι) ¹

-ίζι φαίζι (Ἀξός) ← φαγίτζιν

Ὅπως εἰς τὴν ποντικὴν διάλεκτον (ἀνωτέρω, σ. 361), οὕτω καὶ εἰς τὴν
συγγενικὴν τῆς καππαδοκικῆς, ἔχομεν παράγωγα :

-ίτδης/ίτζης : Ἀηδονίτδης, Παυλίτδης, ἔ Παυλίτζης = ἅγιος Π. (Φάρασα),
Ἀρχαγγελίτς (Ἀξός)

-ίτσ'κο καὶ -ίσκο (ἐκ τοῦ -ίτσ-ικος) (Ἀραβανί) : μικρίτσ'κο καὶ μικρίσκο (πον-
τιακὸν -ίτσικος : μικρίτσικος)

Οἱ ἀνωτέρω ὁκτὼ τύποι τοῦ ἐπιθήματος -ίτσιν εἰς τὰ καππαδοκικὰ ἰδιώ-
ματα καὶ τὰ παράγωγά του εἰς -ίτσης καὶ -ίτσικος καταδεικνύουν, νομίζω, καὶ
τὴν παλαιότητα τῶν ἐπιθημάτων αὐτῶν καὶ τὴν κανονικὴν ἐξέλιξίν των κατὰ
ἰδιώματα (ὑποδιαλέκτους), χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἀνάγκη προσφυγῆς εἰς τὴν σλαβι-
κὴν τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ εἰς τὸ ἀμέθοδον ἢ τὸν βιασμὸν τῶν ἀποδεικτικῶν στοιχείων.

* * *

Συνειδητὴ πολιτικὴ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἦτο νὰ μεταφέρουν πλη-
θυσμὸν ἐξ ἐπαρχίας εἰς ἄλλην καὶ τὴν ἐπανεγκατάστασιν μεταναστευουσῶν ἐθνι-
κῶν ὁμάδων διὰ στρατιωτικοὺς σκοποὺς κατὰ τὸν 7ον καὶ 8ον αἰῶνα. Ὑπάρχουν
μαρτυρίαι π.χ. περὶ ἐγκαταστάσεως εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην ὁμάδων Οὐζων,
Κομάνων, Πατζινακῶν κλπ. Ἐνῶ ἡ πολιτικὴ ἐκείνη τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους δὲν
περιορίζετο εἰς τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον ἢ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὴν ἐδῶ ἐξε-
ταζομένην περίπτωσιν πρόκειται περὶ τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ².

1. Πβ. καὶ R. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor* (1916), 612.

2. Βλ. Κ. Ἀμαντον, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους* ², 1 (1953), 320 κ.έ.·
Peter Charanis (Χαρανῆς), *Ethnic Changes in the Byzantine Empire in the 7th
Century*, *Dumbarton Oaks Papers* 13 (1959), 33 σημ. 60α· ὁ ἴδιος, *The Transfer of Popu-
lation as a Policy in the Byzantine Empire*, εἰς: *Comparative Studies in Society and
History* (An International Quarterly), III, 2 (Jan. 1961), σελ. 140-154· Speros Vryo-

Ἐδῶ πρέπει νά παρεμβληθοῦν παρατηρήσεις εἰς τὴν διδακτορικὴν διατριβὴν (1975) τοῦ νέου Ἀμερικανοῦ βυζαντινολόγου Μ. Graebner σχετικῶς πρὸς τὴν παρουσίαν Σλάβων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπιθημάτων *-ίτισιν* κλπ. ἐκ σλαβικῆς πηγῆς¹. Διὰ τὸν Πόντον τὸ ὄνομα *Βοίλας* (Βάρδας Βοίλας) τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Θέματος τῆς Χαλδίας θεωρεῖται ἀπόδειξις σλαβικῆς ἐπιδράσεως. Ὁ κ. Graebner διατυπώνει ὡς ἐξῆς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν του: «Ὁ Βάρδας Βοίλας, στρατηγὸς τοῦ θέματος Χαλδίας [τοῦ Πόντου], ἀποδεικνύει διὰ τοῦ ὀνόματός του καὶ μόνον ὅτι μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος πληθυσμὸς σλαβικῶν προελεύσεων ἔζων εἰς τὰς χώρας αὐτάς (βλ. Graebner, ἔνθ' ἄν., σ. 99-100). Οὕτω συμβαίνει ὅτι μετὰ προσεκτικὴν ἐξέτασιν Σλάβοι βεβαίως ἐμφανίζονται εἰς χώρας, ὑποτιθεμένας ὑπὸ τοῦ Jannaris καὶ τοῦ Vasmer ὅτι ὑπῆρξαν ἄνευ αὐτῶν». Ἡ ἐξέτασις τῆς λεπτομερείας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Graebner δὲν ὑπῆρξε προσεκτικὴ, διότι πρῶτον ὑπάρχει τὸ προσηγορικὸν *βοίλας* (ὁ) ὡς ὄρος δηλωτικὸς ἀξιώματος ἢ τιμητικοῦ τίτλου εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱεραρχίαν ἀπὸ τοῦ 9ου καὶ 10ου αἰ., τουρκο-βουλγαρικῆς, ὅχι σλαβικῆς, ἀρχῆς καὶ ὑπάρχουν ἐξ ἡ ἐπὶ τὰς ἀνδρες ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 14ου αἰῶνος φέροντες τὸ ἐπώνυμον *Βοίλας* ἢ *Βόιλας* ἢ *Βοίλας* (ὁ πρῶτος τὸ 758 μ. Χ., ὁ τελευταῖος τὸ 1355). Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀνέτρεξεν εἰς θεμελιῶδες ἔργον² νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ Βάρδα Βοίλα, τοῦ Πετρωνᾶ Βοίλα, τοῦ Ρωμανοῦ Βοίλα, τοῦ Εὐσταθίου Βοίλα καὶ ἄλλων Βοιλάδων, ὧν βυζαντινῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔφερον, φαίνεται, τὸν τίτλον *βοίλας*³. Ἀδυνατῶ λοιπὸν νὰ δεχθῶ ὅτι εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ *Βάρδας Βοίλας*, ἀποτελεῖ περίπτωσιν, ἣ ὁποία συνεπάγεται καὶ τεκμηριώνει οἰανδήποτε ἐιδικὴν σλαβικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Πόντου καὶ τῶν λαλούντων τὴν ἐλληνικὴν Ποντικὴν διάλεκτον.

Τοιαῦτα ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, μάλιστα ἐξ ὀνομάτων, εἶναι ἀόριστα, ὑποπτα καὶ διὰ τοῦτο ἀπαράδεκτα εἰς σοβαρὰν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Μήπως γνωρίζει ὁ κ. Graebner ὅτι ὁ στρατηγὸς Βάρδας Βοίλας ἦτο Πόντιος; φυσικὰ ὄχι. Τοῦ ἀνετέθη ἡ στρατηγία, διότι ἦτο ἱκανός, καὶ ἴσως ὁ τίτλος *βοίλας* τοῦ ἐδόθη διὰ τὰς ἱκανότητάς του, χωρὶς

nis (Βρυώνης), St. Ioannicius the Great (754-846) and the Slavs in Bithynia, *Byzantion* 31 (1961), 245-248. Πβ. Μ. Graebner, *The Role of the Slavs within the Byzantine Empire, 500-1018* (Rutgers University, 1975), 99-100, 178.

1. Graebner, ἔνθ' ἄνωτέρω.

2. Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*² (2 τόμ., Berlin, 1958), 2. 93-94. Ὁ Graebner γνωρίζει τὸ βιβλίον καὶ τὸ συνεβουλεύθη δι' ἄλλα ζητήματα, ὅχι ὁμως καὶ διὰ τὸ τῶν βοιλάδων. Πβ. καὶ Sp. Vryonis, *The Will of a Provincial Magnate, Eustathius Boilas* (ἔτους 1059), *DOP* 11 (1957), 263 κέ.· ἐπίσης Δ. Ζακυθινοῦ, *Βυζαντινὴ ἱστορία 324-1071* (Ἀθήναι, 1977), 453.

3. Δὲν πρόκειται ἔδῳ περὶ τῆς παλαιᾶς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τῶν βοιλάδων εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἣ ὁποία ἐπέμενεν εἰς τὰς παλαιὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις καὶ διὰ τοῦτο ἠφανίσθη διὰ σφαγῆς ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἄρχοντος Βογρόριδος (852-889). Οὗτος ἐπέβαλε τὸν χριστιανισμόν καὶ ὁ ἴδιος μετωνομάσθη Μιχαὴλ κατὰ τὸν ἀνάδοχόν του αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου (864 μ. Χ.). Ἡ βουλγαρικὴ ἐκκλησία χρησιμοποιοῖ τότε τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τῆς διαδόσεως τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως τῆς σλαβικῆς εἰς τὴν Βουλγαρίαν συντελεῖ εἰς τὸν γλωσσικὸν ἐκσλαβισμόν τῶν Βουλγάρων.

νά είναι απόγονος Σλάβων. Είναι λοιπόν επικίνδυνος ο ζήλος και η υπερερμηνεία των λέξεων και των ονομάτων, όταν η ὀρθή ἐρμηνεία απαιτῇ σταθερὰ κριτήρια και βέβαια στηρίγματα. Ἄλλως πρόκειται περὶ ἀπλῆς σκιαμαχίας και αὐταπάτης. Ἡ ὀνοματολογία ἔχει ἐπιτελέσει μεγάλας προόδους κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα και μεγαλυτέρας ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου και τὰ διδάγματά της δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοοῦνται ἢ ὑποτιμῶνται ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῶν φιλολογικῶν και ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως δυστυχῶς ὄχι σπανίως συμβαίνει, οὔτε οἱ ὀνοματολόγοι ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοοῦν γεωγραφικά και ἱστορικά δεδομένα, ὅταν πρόκειται νὰ συναγάγουν οἰαδήποτε ὑπεύθυνα συμπεράσματα.

ΣΛΑΒΟΙ ΜΕΤΕΦΕΡΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ

Τὸ πρῶτον σῶμα ἐκ 5.000 Σλάβων στρατιωτῶν μετεφέρθη ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὰ περὶχωρα τοῦ φρουρίου Λούλου τοῦ θέματος τῆς Καππαδοκίας παρὰ τὴν Βυζαντινο-αραβικὴν μεθόριον, ἀλλὰ τὸ 665 ἠττομόλησαν πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς (*Αραβας), ὅταν οἱ τελευταῖοι ἐπεχείρησαν ἐπιδρομήν, και ἐγκατεστάθησαν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν εἰς τὴν Συρίαν (Θεοφάνης, *Χρονογρ.* 1. 348). Ὁ βραχὺς χρόνος τῆς διαμονῆς τῶν Σλάβων τούτων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Λούλου φυσικά δὲν ἐπέτρεπεν οἰανδήποτε ἐπίδρασιν των εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῶν πολυαρίθμων συνοικισμῶν τῆς Καππαδοκίας.

**Οψίκιον*. Τὸ 688 βραχὺ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης και τῆς Βουλγαρίας (688 - 9) ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Β' μετέφερε διὰ τῆς Ἀβύδου εἰς Βιθυνίαν (θέμα Ὀψίκιον) Σλάβους τῆς Βουλγαρίας (Θεοφάνης, 1. 364· Νικηφόρος, *Opuscula historica*, σ. 36) και συντόμως ἐστρατολόγησε 30.000 ἄνδρας ἐξ αὐτῶν και τοὺς ὠδήγησε τὸ 692 ἐναντίον τῶν Ἀράβων, πρὸς τοὺς ὁποίους 20.000 ἐξ αὐτῶν ἠττομόλησαν. Οἱ Σλάβοι τῆς Βιθυνίας ἐλέγοντο *Σκλαβησιάνοι*¹ ἀκόμη και μετὰ τὴν ἀφομοίωσιν των. Ὁ ἅγιος Ἰωαννίκιος ὁ Μέγας (754 - 846) τῆς οἰκογενείας τῶν Βοϊλάδων ἦτο ἀπόγονος Σκλαβησιάνων, ὑπηρέτησεν ὡς στρατιώτης ἕως τὸ 795 μ. Χ. και κατόπιν κατέφυγεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ ὄρους Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας. Διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου και τῆς ἐκκλησίας οἱ Σκλαβησιάνοι ἀφομοιώθησαν ταχέως.

Ἡ σπουδαιότερα μεταφορὰ Σλάβων ἐκ τῆς Βαλκανικῆς εἰς τὸ Ὀψίκιον ὑπῆρξεν ἢ πραγματοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (741 - 775) τὸ 762, μετὰ τὸ πολυαρίθμον σῶμα Σλάβων, 208.000 (Νικηφόρος, *Opuscula historica*, 68 κ. ἐ.· Θεοφάνης, *Χρονογρ.* 1. 432), ἂν ὁ ἀριθμὸς 208.000 ἀνθρώπων παραδιδόμενος ὑπὸ χρονικογράφου εἶναι (ἔστω κατὰ προσέγγισιν) ὀρθός. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Βιθυνίας τοῦ Εὐξείνου παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἀρτάνη (ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὸν Εὐξείνου δυτικῶς τοῦ Σαγγαρίου), ἀλλὰ ὕστερον ἴσως διεσκορπίσθησαν ἀνά τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἡ πλειονότης λοιπὸν τῶν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν μεταφερθέντων Σλάβων ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιθυνίαν και τὸ Ὀψίκιον, δὲν παρέμειναν αὐτόνομοι, ἐξεβυζαντινίσθησαν :

1. Οἱ *Σκλαβησιάνοι*, *Σκλαβησιανοὶ* ἢ *Σθλαβησιάνοι* (9^{ος} και 10^{ος} αἰ.), ἀπόγονοι τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς τὸ θέμα Ὀψίκιον Σλάβων, ἦσαν στρατιῶται τοῦ σώματος τοῦ ἀποτελουμένου ἐκ Σλάβων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Βλ. Κ. Ἀμαντιόν, *ΠΑΑ* 7 (1932), 333 κ. ἐ. = *Γλωσσικά μελετήματα* (1964), 354 - 5.

2. Τὸ -ίτιςιν ὡς ἀνεξάρτητον ἐπίθημα ἀπαντᾷ εἰς ἀρκετὰ προσηγορικά :
 ἀρνίτιςιν 'ἀρνός'
 πρᾶματίτιςιν (φράσις : ἓνα πρᾶμαν πρᾶματίτιςιν)
 πουλιτίτιςιν (πωλητίτιςιν)
 χαίτιςιν 'κημός' (: χάβον οὐδ. 'περιστόμιον, κάπιστρον', μεσαιων. ὁ χάβος 'κημός')
 Ἑλίτιςιν τοπων. (περιοχὴ Λεμεσοῦ)
 Πουλλίτιςιν τοπων. ('Ἀκροῦντα)
 Τρυπίτιςιν τοπων. ('Ἅγιος Ἐπιφάνιος)

Τὰ ἀνθρωπωνύμια εἰς -ίτσης ἀντιπροσωπεύονται εἰς Κύπρον καὶ ἐμελετήθησαν ὑπὸ τοῦ Κυπρίου φιλόλογου Α. Κολίτση¹, τὰ δὲ τοπωνύμια τῆς Κύπρου συνελέγησαν συστηματικῶς καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ ἀκαταπονήτου κ. Κώστα Πιλαβάκη.

Ἀνθρωπωνύμια :

Βιλλίτσης ('Ἀχερίτου) (βιλλίτιςιν)	Κυρμίτσης
Γιωρκίτσης	Κυρρίτσης, Κυρίτσης
Ζιγκρίτσης	Λαμπίτσης
Καλλίτσης	Μαρκίτσης
Καλούίτσης	Μαυρίτσης, Μαυρίτζης ('Ἅγιος Θεράπων)
Καμύίτσης	Πορτίτσης ('Ἀψιοῦ)
Κολίτσης (Νικολίτσης)	τὸ Ἀρκατέζιν τοῦ Γιαννίτση (τοπωνύμιον, δίς) ²

VI.

Εἰς τὴν Δωδεκάνησον συστηματικῶς ἐμελετήθησαν τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἐπιθήματα εἰς -ίτιςιν καὶ -ίτσης ὑπὸ τοῦ ἐξαιρετικοῦ καὶ πολυγράφου ἐρευνήτοῦ κ. Χριστοδούλου Ἰ. Παπαχριστοδούλου³.

Τὸ ἐπίθημα -ίτιςιν ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὰ ἐξῆς προσηγορικά τῆς Ρόδου :
 μαχλίτιςιν 'καλὰ μαγγανισμένο βαμπάκι'

*καλαμίτιςιν, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ὡς τοπωνύμιον (δίς)

1. Α. Κολίτσης, *Περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τῶν ἐπωνύμων τῶν Κυπρίων* (1964).

2. Κ. Πιλαβάκης, *Κυπριακαὶ Σπονδαὶ* 34 (1970), 137· 36 (1972), παράρτημα, σ. 15.

3. Βλ. προχείρως Χρ. Παπαχριστοδούλου, *Τοπωνυμικὴ τῆς Ρόδου* (1951), 154, 160, 161, 190, 191· ὁ ἴδιος, *Πλάτων* 12 (1960), 45· ὁ ἴδιος, *Ἀφιέρωμα Μ. Τριανταφυλλίδη* (1960), 322.

βυζίκι 'ἐρίφι', τὸ ὁποῖον δὲν μαρτυρεῖται ὡς *βυζίτσι.

καὶ τοπωνύμια :

Καλαμίτσι (τό) (Βάτι, τὰ Καλαβάρδα)

Βυζίκια (τά).

Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐπώνυμα εἰς -ίτσης (καὶ -ίκης) :

Γιαννίτσης (καὶ βαπτιστικὸν *Γιαννίκης* [Ρόδος]) ← Ἰωαννίκης

Καρίτσης *Παρδίτσης* (: Πάρδος)

Κυρίτσης *Πουλλίτσης*

Μανολίτσης (Χάλκη) : *Μανόλης* *Ψυλλίτσης*

καὶ τοπωνύμια ἐξ αὐτῶν :

τὸ *Γιαννίτσι* (Βάτι) ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ *Γιαννίτη* (τοπων. Ρόδος, Κρήτη)

τὸ *Καρίτσι* (Καρίτσης)

τὸ *Κυρίτσιν* καὶ πληθ. τὰ *Κυρίτσια* (Κυρίτσης) : τοῦ *Κυρίτη* τοπων. (Κάρπαθος)

τὰ *Παρδίτσια* (Παρδίτσης)

τοῦ *Ψυλλίτη* (Ψυλδίτη) (Ψυλλίτσης)

VII.

Διὰ τὴν Κάτω Ἰταλίαν μαρτυροῦνται προσηγορικὰ εἰς -ίτσιν/-ίτζιν ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος :

Βουνίτζιν (Trincherà 58, ἔτος 1059) *ρυνακίτζιν* (1118)

κακκαβίτσιν (1112) *χωραφίτζι* (1106), *χωραφίτζιν* (1114), κλπ.

μεταγεγραμμένον -*lzzi* : *kazzlzi* 'κοσκινωειδὲς δοχεῖον μὲ δερματίνην βάσιν, ὅπου κοσκινίζεται ἄλευρον' ('Υδροῦς) ¹.

Πολυαριθμότερα εἶναι τὰ παραδείγματα τοπωνυμίων τῆς Καλαβρίας :

Calamizzi (Καλαμίτσι), περιοχὴ Ρηγίου

Lestizzi περιοχὴ Ρηγίου (: *Lestí* = Monte Grosso, περιοχὴ Ρηγίου)

Palizzi εἰς διαφόρους τόπους (14ος, 15ος, 16ος αἰ.) (ἂν δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ

**πολίτσιν* [λατίν. *Politium*, ἔτους 1412], ὅπως προέτεινεν ὁ G. Rohlfs)

Pantanizzi δις εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ρηγίου καὶ ἅπαξ εἰς τὴν τοῦ Catanzaro (Κρότων) : τὰ παντανίτσια 'μικρὰ ἔλη' (1159)

Scafizzi περιοχὴ Ρηγίου (: *Scafi*) ²

1. G. R o h l f s, *Lexicon* (1964), 190 κ.έ., -ίτσινον.

2. R o h l f s, *Dizionario toponomastico e onomastico della Calabria* (1974), ὑπὸ τὰς λέξεις

Scardizzi, Catanzaro : *σκάρδος ἐκ τοῦ κάρδος (ὁ) 'cardoon, *Cynara cardunculus*' (Ἀθήναιος, 2.70e), συνών. κάκτος (Θεόφρ. +) ¹

Scarizzi, Catanzaro (: *Scáriu* ← ἐσχάριον) ²

Τὸ ἐπίθημα *-izzi* καὶ τὰ τῶν ἐγγράφων *-ίτσιν* ἢ *-ίτζιν* συνεχίζουσιν κατὰ τὴν γνώμην μου μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ *-ίτσιν/-ίτζιν* καὶ προέρχονται ἐκ μεταναστεύσεων ἑλληνοφώνων ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγονται καὶ τὰ προσηγορικὰ εἰς *-ίτσα* :

izza 'αἶξ' Salento ← *αἰγίτσα → *αἰγίτσιν· πβ. *γίδα* ἐκ τοῦ *γίδιν* (αἰγίδιν), *egúdda* καὶ *gúdda* (*αἰγούλλα) 'νέα αἶξ' ← *αἰγούλλιν

koddizza, βοταν. ὄρος, *Parietaria officinalis* ← *κολλίτσα (: κόλλα)

πβ. νεοελλην. συνών. *κολλιτσίδα* (συνών. ἀνεμόχορτο, περδικάκι)

kompañizza 'φίλη, ἐρωμένη' (*Υδροῦς) : *compagna* (dame de compagnie)

naspizza 'μασούρι, καρούλι' : *naspa* 'τὸ ἴδιον' ³

Εἰς παραδείγματα ἐκ Μπόβας καὶ Ρηγίου ἀπαντᾷ ἐπίθημα *-ίτσι* /*-ίτσι*/, ὅπως θὰ ἦτο μὲ τσιτακισμόν εἰς νεοελληνικὸν ἰδίωμα :

kanníci (Μπόβα, Ρήγιον) : *κάννα*. Νεοελλην. *καννίκι*

karići (Μπόβα, Ρήγιον) : *καρούκι* (νησὶς Χάλκη παρὰ τὴν Ρόδον), παράγωγον τοῦ οὖσ. *κάρουν*

magulíci καὶ πληθ. *ta magulíca* (Μπόβα) : *μαγουλίκι*, παράγωγον τοῦ οὖσ. *μαγουλικόν*

Ἀλλὰ τὸ τέλος *-ίτσι* εἶναι ἀκόμη τύπος τοῦ *-ίκι(ν)*.

* * *

Ἐνῶ εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετακινήσεις πληθυσμῶν ἐγένοντο πρὸς διαφοροὺς κατευθύνσεις, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς κατωιταλικῆς ἑλληνικῆς μετανάστευσις κανονικῶς ἦτο καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους μόνον πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, πρὸς δυσμὰς, ὅχι ἐκ Κάτω Ἰταλίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ γεωγραφικὸν καὶ δημογραφικὸν αὐτὸ στοιχεῖον εἶναι σημαντικὸν διὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν καὶ ἄλλων γλωσσικῶν ζητημάτων καὶ ἐκείνου τῶν ἐπιθημάτων *-ίτσιν*, *-ίτσα*, *-ίτσης*, *-ίτσο* κλπ. Εἰς

1. Πβ. Liddell - Scott - Jones, ὑπὸ τὰς λέξεις *κάρδος* καὶ *κάκτος*. Προτείνω τὴν ὑπαρξίν τοῦ τύπου *σκάρδος ὡς ἀπαιτουμένην καὶ ἐξηγῶ τὸ προθετικὸν σ- ἐκ τῆς συνδέσεως εἰς τὸ σύνταγμα λατιν. *panis carduus* → **scard(u)s* = σκάρδος (*panecardus* εἰς γλώσσας· Goetz, CGL 3. 561. 10), διότι *κάρδος* / *σκάρδος* ὑπῆρξε πρῶμιον δάνειον εἰς τὴν Κοινὴν καὶ τὴν κατωιταλικὴν (Μπόβα : *kardí* 'cardo spinoso', συχνὸν τοπων. *Cardà* (ἐκ τοῦ οὖσ. **καρδαῖς*), ἐπίσης παράγωγον *kardáli* 'fusscello nella navetta del telaio che riceve il rocchetto' (Reggio). Πβ. Rohlf s, *Lexicon*, 214 κ.έ.

2. Rohlf s, *Dizionario topon. ecc.* (1974), ὑπὸ λέξιν.

3. Rohlf s, *Lexicon* (1964), 191.

τὴν σφαῖραν τοῦ λεξιλογίου, ἡ μόνη σημαντικὴ λέξις σλαβικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ εἰς τὴν λαλουμένην ἑλληνικὴν τοῦ Salento (Otranto) καὶ τῆς Μπόβας εἶναι *ruho* 'ὕψος' καὶ 'εἶδος ἱματισμοῦ (ρουχισμοῦ)' ¹. Ὅροι ἐκ τῆς σφαίρας τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ διαδίδονται, ὡς γνωστόν, γεωγραφικῶς εἰς μεγάλας ἐκτάσεις καὶ χρονικῶς καθ' ὅλας τὰς ἱστορικὰς περιόδους. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐκ τῆς σλαβικῆς δανείου *rucho* 'rappus' ὁ καθηγητὴς κ. G. Rohlfs σημειώνει ὡς λῆμμα *roŭchon*, μεσαιωνικὸν ἑλληνικόν, ἐξηγεῖ δηλαδὴ τὸ κατωϊταλικὸν *ruho* ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ *roŭchon*, μεταδοθέντος ὑπὸ ἑλληνοφώνων, οἱ ὅποιοι ἐξ Ἑλλάδος μετηνάστευσαν εἰς τὰς ἑλληνοφώνους κατωϊταλικὰς περιοχὰς κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ὁ ὅρος λοιπὸν *roŭchon* δὲν ἀποτελεῖ σλαβικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν κατωϊταλικῶν ἑλληνοφώνων.

Δὲν δικαιούμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις *-ίτιν*, *-ίτσα*, *-ίτσης*, *-ίτσας* παρουσιάσθησαν ἀρχικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν λαλιὰν τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ ἀκολούθως μετεδόθησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, ὅπου ἔζων ἑλληνόφωνοι. Ἐν πρόκειται περὶ μονογενέσεως τῶν ἐπιθημάτων αὐτῶν, ἡ μόνη ἀπομένουσα ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετεδόθησαν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς.

Ὁ ἰσχυρισμὸς ἐξάλλου τοῦ M. Graebner περὶ σλαβικῆς ἐπιδράσεως μέσῳ Σλάβων στρατιωτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν ὀρεινῶν καὶ ἀπροσίτων χωρίων τῆς νοτίου Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐπιδράσεως τοιαύτης, ὥστε ἀφ' ἐνὸς ὁμολογουμένως δὲν ἀφῆκεν ἐπαρκῆ ἀριθμὸν σλαβικῶν λέξεων ὡς ἀψευδεῖς μάρτυρας γλωσσικῆς ἐπιδράσεως, ἀφ' ἑτέρου ὅμως κατέλιπε τὴν ἀνεξίτηλον σφραγίδα σλαβικῶν ἐπιθημάτων: σλαβ. *-bCb* (τὸ ἑλληνικὸν θὰ ἦτο *-ίτσι*, μεταγεγραμμένον *-izzī*) καὶ σλαβ. *-ica* (ἑλλήν. *-ίτσα*, μεταγεγραμμένον *-izza*) εἰς τὴν ἐκεῖ λαλουμένην ἑλληνικὴν, ὅχι μόνον δὲν πείθει τὸν μελετητὴν γλωσσῶν ἀλλὰ ἐγγίζει τὰ ὄρια τοῦ φανταστικοῦ. ²

1. Rohlfs, *ἐνθ' ἀν.*, 444. Μερικοὶ βαλκανικοὶ ὅροι σλαβικῆς ἀρχῆς ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετεδόθησαν διὰ μεταναστῶν Ἑλλήνων ἴσως ἐκ τῆς Στερεᾶς ἢ Βορείου Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν κατωϊταλικὴν ἑλληνικὴν, π. χ. ὁ *τσάπος* 'Ziegenbock', σύννηθες ἡ *γουστέρα* 'Smargdeidechse', κοινὸν νεοελληνικὸν ἢ *κόρα* 'Brotrinde' βλ. Rohlfs *ἐνθ' ἀν.*, 519, 113, 268.

2. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν περίπτωσιν γλωσσικῆς ἐπιδράσεως ὡς ἀκολουθοῦσης εἰσβολῇ ἢ στρατιωτικῇ ἐπιδρομῇ, ἃς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω παράδειγμα σύγχρονον. Ἐν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Εὐρώπης εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν κατοχὴν στρατευμάτων τοῦ Hitler κατὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον, δὲν ἤκουσα ὅτι κατελείφθη εἰς οἰανδήποτε εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν γερμανικὸν ἐπίθημα ὅπως *-lein*, *-chen* ἢ παρόμοια. Ἡ εὐθύνη τῶν ἐρευνητῶν ἀνάγκη νὰ τοὺς κατευθύνῃ συνειδητῶς νὰ ἐργάζωνται προσγειωμένοι πρὸς πραγματικότητα καὶ ὅχι μὲ ἐπίτηδες δημιουργούμενα σχήματα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ *a priori* ζητουμένου.

Αἱ πληροφορίες, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ 8ου, τοῦ 9ου καὶ ἐπομένων αἰώνων περὶ Σλάβων ἐποίκων εἰς Ἱταλίαν καὶ ὀνόματα Ἀβαροσλάβων ἢ ἐκσλαβισμένων Βουλγάρων εἰς Ἱταλίαν ἀναφέρονται εἰς τὴν Βόρειον Ἱταλίαν¹, ὅχι εἰς τὸ Salento (Otranto) καὶ τὴν Καλαβρίαν, ὅπου ζοῦν οἱ σημερινοὶ ἑλληνόφωνοι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, οἱ διατηροῦντες σήμερον ἀκόμη ἑλληνικὰς λέξεις (προσηγορικά, ἀνθρωπωνύμια καὶ τοπωνύμια) σχηματισμένας μὲ τὰ ἐπιθήματα *-ίτσιν*, *-ίτσα*, *-ίτσης*, *-ίτσος*.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πεικνὸν σῶμα τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τῶν Δυτικῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Προκόπιον εἰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν (Ἀράβων μουσουλμάνων) τῆς Σικελίας καὶ Κάτω Ἱταλίας, μανθάνομεν ὅτι ὁ στρατηγὸς ἐφονεύθη καὶ αἱ δυνάμεις του διελύθησαν, ὁ δὲ ἀνταγωνιζόμενος αὐτὸν συστράτηγος Λέων ὁ Ἀποσύμπης συμπαρέλαβε τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ τοῦ Προκοπίου, ἐπολιόρκησε τὸν Τάραντα, ἐξεπύρηνε τὸ φρούριον τῶν Ἀράβων, ἐξηνδραπόδισε τὸν πλῆθυσμὸν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν². Δὲν ὑπάρχει μαρτυρία ὅτι οἱ Σκλαβηνοὶ ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν καὶ ἑλληνόφωνοι, ἀλλὰ καὶ ἂν ἦσαν μονόγλωσσοι σλαβόφωνοι, πολλοὶ ἐκ τοῦ σώματος αὐτῶν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ὅσοι ἐπέζησαν δὲν παρέμειναν εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Ἡ ὑπὸ Μ. Graebner λοιπὸν πίστις ἐπὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ σώματος τῶν Σκλαβηνῶν τοῦ 880 μ. Χ., χωρὶς μάλιστα νὰ συζητήσῃ καὶ νὰ ἀξιολογήσῃ κριτικῶς τὸ σχετικὸν κείμενον (εἰς τὸ ὁποῖον δίδει ἀπλῶς μίαν παραπομπήν), δὲν προσφέρει ἀποδείξεις καὶ τεκμηρίωσιν σλαβικῆς ἐπιδράσεως τῶν Σκλαβηνῶν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἑλληνοφώνων τοῦ Salento, τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Σικελίας καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν μεταδόσεως σλαβικῶν ἐπιθημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐγίνοντο κατόπιν τὰ γνωστὰ ἐπιθήματα *-ίτσιν*, *-ίτσης*, *-ίτσος*, *-ίτσα*.

VIII.

Ἰσχυρὸν τεκμήριον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικότητος τοῦ *-ίτσιν* εἶναι τὸ ἑξῆς: Ὅτι ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦ 1933 μοναδικὸν παράδειγμα ἦτοι τὸ κατωιταλικὸν *izza* 'αἶγα' εἰς ἑξ̄ χωρία τῆς Ἀπουλίας (Calimera, Corigliano, Martano, Martignano,

1. André Guillou, *Régionalisme et indépendance dans l'empire byzantin au VIIe siècle: l'exemple de l'Exarchat et de la Pentapole d'Italie* (Rome, 1969), 98 κ.έ., 267, 270. Πβ. Μ. Graebner, *The role of the Slavs* (1975), 102, 178. [Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀναλύεται λεπτομερῶς εἰς τὴν πραγματείαν].

2. Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, *Βίος Βασιλείου Α'* (867-886): *Οἱ Συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη* [περίοδος 813-963 μ. Χ.], *Theophanes continuatus*, ἔκδ. I. Bekker, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, τόμ. 48 (Βόννη, 1838), §§ 64-67, σελ. 304-308· κυρίως § 66, σελ. 305-306.

Sternatia, Zollino)¹, αποδεικνύεται ὅτι δὲν ἦτο περιορισμένον εἰς τὴν ἑλληνικήν τῆς Νοτίου Ἰταλίας, ἀλλὰ ἦτο ἐν χρήσει καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα ἰδιώματα τῆς Ἰκαρίας καὶ Χίου: ἦτο δηλαδὴ *γίτσα 'αἶγα' (παρηγμένον ἐκ τοῦ οὐδ. γίτσω ← *αἰγίτσω) πβ. γίδα ← γίδιν ← αἰγίδιν, ἀρχ. αἰγίδιον) καὶ εἰς τὴν κρητικήν καὶ εἰς τὴν Ἰκαρίαν², διότι παράγωγά των ἦσαν ἤδη καὶ ἄλλα γίνονται τώρα γνωστά: Εἰς τὴν Ἰκαρίαν λέγονται 1) τὸ ὑποκορ. τσιτσόπουλλον 'ἐρίφιον' καὶ εἰς Χίον τσιτσάκι 'ἐρίφιον' (συνών. βυζίκι Κύπρος), (τὰ ὅποια προϋποθέτουν τσίτσω 'ἐρίφιον' (Ἰκαρία) [ἀλλὰ τσιτσί 'ἐρίφιον' Χίος] ← [αἰ]γίτσω με διπλοῦν ἐπίθημα: αἰγ-ίτσω + -ίτσω), (συνών. κατσικάκι τῆς Κοινῆς) καὶ ἐπίσης 2) τσίτσα 'αἶγα' (Ἰκαρία, Χίος), ὑποκορ. τοῦ *ίτσα (← *γίτσα), 'ἡ μικρὴ αἶγα'³ με διπλοῦν ἐπίθημα -ίτσω-ίτσα. Ἐξάλλου παρὰ τὸ προσηγορικὸν αἶγα καὶ αἶα εἰς Ἰκαρίαν λέγεται τὸ ἴτσωπον κρές 'κρέας τῶν λιανόζωων, δηλαδὴ αἰγῶν καὶ προβάτων'⁴, τὸ ὅποῖον προῆλθεν ἐκ τοῦ *γίτσωπον ← αἰγίτσωπον.

Τὸ ἐπίθημα -ωπός εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Ἰκαρίας σημαίνει 'ἀνήκων εἰς τι, προερχόμενος ἐκ τινος': πιθάριν κρῶσωπον 'πίθος δι' οἶνον', πιθάριν σιταρωπὸν 'πίθος διὰ σιτηρὰ καὶ γενικῶς διὰ ξηροὺς καρπούς', πιθάριν λαδωπὸν ὃ, ἴτσωπον κρές 'κρέας αἰγοπροβάτων (ἀρχικῶς αἰγῶν)', κόμη τὸ Μυλιωπό. Τὸ ἴτσωπον ἐτονίζετο ἀρχικῶς ἴτσωπον ὡς ἐπίθετον (αἰγίτσωπον), ὅπως τὰ ἄλλα εἰς -ωπὸν (κρῶσωπον, λαδωπὸν, σιταρωπὸν), ἀλλὰ οὐσιαστικοποιηθὲν ὡς τὸ ἴτσωπον 'αἶγειον κρέας' (συνών. γιτσίκον εἰς Κρήτην) ὑπέστη ἀναβιβασμὸν τοῦ τόνου κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα τῆς ἑλληνικῆς οὐσιαστικοποιήσεως ἐπιθέτων, π. χ. τὰ κάπυρα καὶ κάφυρα 'ῥώθωνες' (καπυρά), τὰ χάλαρα 'ἀπότομοι κρημνοὶ' (χαλαρά) καὶ ἡ Χάλαρη (Ἰκαρία: χαλαρή), τὸ χάλαβρο (χαλαβρόν), ὁ ἄταλος 'ἄωρος καρ-

1. Ἱστορικὸν Λεξικὸν 1 (1933), 314α, λῆμμα *αἰγίτσα. Βλ. Γ. Χατζιδάκιν, MNE 2 (1907), 435· Σ. Καψωμένον, BZ 46 (1953), 348· Rohlf s, Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzität (1950), 238 καὶ Lexicon (1964), 16, λῆμμα *αἰγίτσα, ἂν καὶ εὐνοεῖ τὴν παραγωγὴν ἐκ τῆς κλήσεως ἀπευθυνομένης πρὸς τὴν αἶγα: ἴτσα. Τὰ εἰς τὸ παρὸν μελέτημα τεκμηριώνουν τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Χατζιδάκι.

2. Περὶ τῆς Ἰκαρίας καὶ κάπως κατατοπιστικῶς περὶ τῆς διαλέκτου πβ. Ἰωάννην Μελλάν, Ἱστορία τῆς νήσου Ἰκαρίας (2 τόμοι· Ἀθῆναι, 1955-57), σ. 166-174.

3. Πληροφοριοδότης ἡ Καλλιόπη Κωνστ. Γαγλία (45 ἐτῶν), Ράχες Ἰκαρίας, εἰς τὴν κυρίαν Μαρίκαν Παναγ. Κουρούβανη (Αὔγουστος 1978). Διὰ τὴν Χίον αὐθεντικὴ πηγὴ εἶναι ὁ κ. Στέφ. Καββάδας (δι' ἐπιστολῆς 28. ΙΙ. 1979).

4. Ἀλέξης Ι. Πουλιανός, Λογογραφικά Ἰκαρίας (Ἀθῆναι, 1976), 2. 341. Πβ. Γ. Χατζιδάκιν, MNE 2. 435. Ὁ ὄρος λιανόζωα εἶναι ἰκάριος, λιανὰ ζᾶ τσακωνικὸς 'μικρὰ ζῶα', δηλ. 'γίδια καὶ πρόβατα'.

5. Χατζιδάκις, ἐνθ' ἀν. Πουλιανός, ἐνθ' ἀν., 511. Τὸ τελευταῖον ἔχει συνών. λαδοπίθαρον εἰς Ἰκαρίαν (εἰς πολλὰ χωρία) καὶ λαδοκούμπι. Ὁ πίθος λέγεται καὶ βυτία εἰς τὴν Ἰκαρίαν διάλεκτον.

πὸς' (Πελοπόνν.) (ἀταλός), τὸ *δαμάσκηρο* (δαμασκηρόν), ὁ *τρόχαλος* 'βότσαλο' (τροχαλός) κλπ. Κατόπιν ὁμοῦς ὁ τύπος *ἴτσωπος* μὲ τὸν νέον τονισμόν παρέμεινε καὶ διὰ τὸ ἐπίθετον, διότι τοῦτο ὑπἔσθη ἀναλογικὴν ἐπίδρασιν τοῦ προσηγορικοῦ τὸ *ἴτσωπον*.

Εἰς τὴν Κρήτην παρὰ τὰς λέξεις ἡ *αἶγα* καὶ τὸ *γίδι* καὶ τὸ *γιδάκι* λέγεται καὶ τὸ οὖς. τὸ *γιτσίκον* 1) 'γίδι', καὶ 2) 'αἶγειον κρέας' ← **αἰγιτσίκον*¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερόν ὅτι **αἰγίτσιν* καὶ **αἰγίτσα* διὰ τὴν διάλεκτον τῆς Κρήτης (ὅπου ἀπαντοῦν τὰ παράγωγα: τὰ *γιτσίκα* 'γίδια' καὶ τὸ *γιτσίκο* 'γιδήσιο κρέας'), διὰ τὴν Ἰκαριακὴν (ὅπου ἀπαντοῦν τὸ *τσίτσιν*, ἡ *τσίτσα*, τὸ *τσιτσόπουλον*, τὸ *ἴτσωπον* κρέας 'γιδήσιο κρέας'), τὴν Χιακὴν (ὅπου ἀπαντοῦν ἡ *τσίτσα* 'αἶγα' καὶ τὸ *τσιτοῖ* 'ἐρίφιον') καὶ τοῦ Ὑδροῦντος (Otranto), εἰς ἕξ χωρία τοῦ ὁποίου ἀπαντᾷ ἡ ἴτσα 'αἶγα'², εἶναι δημιουργήματα τῆς ὑστερας Κοινῆς, καὶ δικαιούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ *αἰγίτσιν* ὥς ἐν τῶν παλαιότερων παραδειγμάτων τῶν διαλέκτων τῆς Ἰκαρίας, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης καὶ τοῦ Ὑδροῦντος καὶ ὅχι σλαβικὰ δάνεια τοῦ μέσου μεσαίωνα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ παράδειγμα *αἰγίτσιν* εἶναι παράλληλον τοῦ προσηγορικοῦ *κορίτσιν* / *κορίτζιν* τῆς Ποντικῆς, Καπαδοκικῆς καὶ τῶν ἄλλων κατὰ χώρας διαλέκτων καὶ (κορίτσι) τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, ὅπως καὶ τοῦ ἀρχαῖοι τοπωνυμίου *Καλαμίτσι*.

Ἡ *διαστηματικὴ γλωσσολογία*, Spatial ἢ Areal Linguistics (μὲ ἀντιπροσώπους τὸν M. Bartoli, V. Pisani, G. Bonfante κ. ἄ.) περιλαμβάνει δύο ἀρχάς,

1. Γ. Χατζιδάκις, *ἔρθ' ἀν.* Πλούσιον τὸ γλωσσάριον τοῦ Σ. Ξανθοῦδιδου, Ποιμενικὰ Κρήτης, ΛΑ 5 (1918-20), σ. 270 (αἶγα, γίδι, γιδάκι). Καταγράφονται καὶ τὰ ἑξῆς: 270 *γιδάρις* 'τράγος ὁδηγῶν γιτσίκα' καὶ *γιτσίκαρις* 'κρίος μουνούχος ὁδηγῶν γιτσίκα', 274, 297 τὰ *γιτσίκα* 'αἶγες, τράγοι καὶ ἐρίφια', 302 ὁ *γιδάρις* (πληθ. γιδάροι) 'ὁ ποιμαίνων ἔγγαλες αἶγες', 302 ὁ *γιτσίκαρις* 'ὁ ποιμαίνων τὰ γιτσίκα', 302 *γιτσίκονόμος* τῆς ἰδίας σημασίας ('Ἀνώγεια Μυλοποτάμου), 306 *γιτσίκο* 'κρέας αἰγός', 312 τὰ *γιτσίκα* ποιμαίνονται εἰς δασώδη καὶ θαμνώδη μέρη, 315 *γιτσίκαρις* ἀμνός, *γιτσίκαρικο* πρόβατο καὶ τὰ *γιτσίκαρνια* 'τὰ ἀρνία τὰ θηλάσαντα αἶγας'.

2. Διὰ τοὺς μὴ οἰκείους μὲ τὴν φωνολογικὴν ἀπώλειαν γ· /y/ τοῦ προσηγορικοῦ ἴτσα (θηλ.) καὶ τοῦ ἐπιθέτου ἴτσωπον, παραθέτω τὴν φωνητικὴν ἀπόδοσιν: *γίδι* 'αἶγα' = *γίδι* καὶ τὴν διαλεκτικὴν προφορὰν *ιδι* = *ιδι*. Τῶντι, τὸ Ἰκάριον τὰ *ἴδια* /*ἰδγα*/ προέρχεται ἐκ τοῦ πληθ. τὰ *γίδια*. Οὕτω καὶ ἴτσωπον /*ἰτσωπον*/ ἀντὶ *γίτσωπον* δεικνύει ὁμαλὸν διαλεκτικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς Ἰκαρίας λαλιᾶς. Ὁμοίως ἴτσα /*ἰτσα*/ 'αἶγα' κεῖται ἀντὶ **γίτσα* εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῆς Ἀπουλίας. Εἰς Ἰκαρίαν, ὡς πληροφοροῦμαι ἐμμέσως παρὰ τοῦ Κωνστ. Ι. Γαγλία καὶ τῆς συζύγου του Καλλιόπης (Ράχες Ἰκαρίας), λέγονται τὸ *τσίτσιν* καὶ *τσιτσόπουλον* 'ἐρίφιον', εἶναι δὲ τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ **γιτσίτσιν* ← **αἰγιτσίτσιν* μὲ διπλοῦν ἐπίθημα -*ἴτσιν*, δηλ. -*ιτσί-ἴτσιν*, ὅπως *κοριτσίτσι* καὶ *παιδιτσίτσι* ἀλλαχού (βλ. κατωτέρω, σ. 381-2), τὸ δὲ *τσιτσόπουλον* εἶναι παράγωγον τοῦ *τσίτσιν* μὲ πρόσθετον ἐπίθημα -*πουλον*, τὸ ὁποῖον μὲ τὸ συνθετικὸν φωνῆεν γίνεται -*ό-πουλον*.

1) νεωτερικά φαινόμενα διαδεδομένα εις τὴν γλῶσσαν μεθορίων περιοχῶν με γειτονευούσας γλώσσας ἢ διαλέκτους καὶ 2) γλώσσας ἢ διαλέκτους εἰς περιφερειακὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι λόγῳ γλωσσικῶν νεωτερισμῶν δὲν εὐρίσκονται πολὺ ἐγγὺς καὶ ὅμως παρουσιάζουν σειρὰν κοινῶν ἐπιβιώσεων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐπιβιώσεις εἰς τὸ λεξιλόγιον¹. Ἡ περίπτωσις τῆς ἐπιβιώσεως φαινομένων καὶ λεξιλογίου εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀντικείμενον τῆς παρούσης ἐρεῦνης.

IX.

Περαιτέρω στοιχεῖον συνδέον στενῶς τὰς διαλέκτους Ποντικὴν, Καππαδοκικὴν, Κυπριακὴν, Δωδεκανησιακὴν καὶ Κατωϊταλικὴν εἶναι δύο παραγωγικὰ συστήματα λήγοντα εἰς *-ίτης* καὶ *-ίτσος*.

Α. *-ίτης* / *-ίτζης*

Βυζαντινά: ἀνθρωπίτης, Βασιλίτζης, Θεοφιλίτζης, Ἰακωβίτζης, Καλογερίτζης, Σκυλλίτζης κλπ.

Ποντικὴ: ἀγουρίτζης, ἀνθρωπίτζης, παιδίτζης, καυχίτζης, Βοθρακίτς (← *-ίτης*), Λευτερίτζης, Τουρκίτζης κλπ.²

Καππαδοκικὴ: Ἀηδονίτσης, Παυλίτσης, ἔ Παυλίτζης (ἅγιος Παῦλος), Ἀχραγγελίτς

Κατωϊταλικά: Στεφανίτζης, καὶ ἐκλατινισμένον *Stephanitius* (Rohlf s, *Lexicon*, 190 κ.ἐ.) καὶ *Johannitius*, *Lazzaritius*, *Maraldicius*, *Petrizius*.

Εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἄλλα μέρη τοῦ Βυζαντίου τὸ βαπτιζόμενον βρέφος ἐλάμβανε τὸ χριστιανικὸν ὄνομα, π.χ. *Βασίλειος*, *Θεόφιλος* κλπ., ἀλλὰ οἱ οἰκεῖοι ἐχρησιμοποιοῦν τὰ ἀντίστοιχα ὑποκοριστικά οὐδέτερα *Βασιλίτζιν*, *Θεοφιλίτζιν*. Τοῦτο συμβαίνει καὶ σήμερον, π.χ. εἰς Ἰκαρίαν τὸ *Γιαννάκιν*, τὸ *Γιωργάκιν*, τὸ *Δημητράκιν*, τὸ *Κωστάκιν*, τὸ *Νικολάκιν* κλπ. Ὅταν ὅμως τὸ παιδίον ἡλικιώνετο,

1. Πβ. Ο. Ν. Трубецѳев, *Sprachgeographie und etymologische Forschungen* (ρωσιστί, 1959), εἰς τὸν συλλογικὸν τόμον: R. Schmitt (ἐκδ.), *Etymologie* (Darmstadt, 1977), 252 (εἰς γερμανικὴν μετάφρασιν.).

2. Τὰ ἐπιθήματα *-ίτζης* καὶ *-ίτζος* κακῶς ἐκλαμβάνονται ὡς ἐν ἐπίθημα ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου, *Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς* 1 (1958), 368α. Ἐπίσης εἰς τὸ *Ἱστορικὸν Λεξικόν*, 1. 173, ἀγουρίτσης συντάσσεται εἰς τὸ αὐτὸ λῆμμα μετὰ τοῦ ἀγουρίτσος, διότι εἶναι βεβαίως συνώνυμα, ὅμως δὲν ἔχουν τὸν ἴδιον τύπον, διότι τὸ ἐπίθημα *-ίτης* καὶ τὰ δι' αὐτοῦ παρηγμένα προσηγορικά ἢ ὀνόματα ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην κλίσιν (*-ης*), ἐνῶ τὸ *-ίτσος* καὶ τὰ δι' αὐτοῦ παράγωγα εἰς τὴν δευτέραν (*-ος*). Τὸ αὐτὸ συνέβη μὲ τὸ ἀνθρωπίτης καὶ ἀνθρωπίτσος (2. 216).

ὁ οὐδέτερος τύπος ὑπεχώρει καὶ ὁ ἀρσενικός τύπος ἐδημιουργεῖτο ἐπὶ τοῦ οὐδετέρου προτύπου: ἀντὶ τὸ *Βασιλίζιν* εἶδα ἔλεγον τὸν *Βασιλίζην* εἶδα, ἀντὶ λέγε, *Θεοφιλίζιν* εἶπον λέγε, *Θεοφιλίζην*. Ἡ ἀρχὴ τῆς τροπῆς ἦτο ἡ αἰτιατικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὸ *Θεοφιλίζιν* → τὸν *Θεοφιλίζην*, ὅπως τὸν *πατέρα* → τὸν *πατέρα*: ὁ *πατέρας*.

Ἡ παλαιὰ αὐτὴ συνήθεια τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐπιζῇ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους. Οὕτως εἰς Ἑρικοῦσαν: τὸ *Γιωργίτσι*, *Λεωνιδίτσι*, *Νικολίτσι*, *Σπυρίτσι*, *Χαριλαῖτσι*, *Χριστίτσι* καὶ πολλὰ ἄλλα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσηματίσθησαν τὰ εἰς -ίτης: *Κυρίτης* (Κυριάκος), *Μίτης* (ἐκ τοῦ ἐν χρήσει τὸ *Μίτσι*), *Χαριλαίτης* (ἐκ τοῦ ἐπίσης ἐν χρήσει τὸ *Χαριλαῖτσι*) κλπ. Τὰ δὲ θηλυκὰ ὀνόματα ἔχουν παράλληλον ἐξέλιξιν εἰς Ἑρικοῦσαν:

Ἀμαλία: τὸ Ἀμαλίτσι καὶ ἡ Ἀμαλίτσα

Ἰωάννα: τὸ Γιαννίτσι καὶ ἡ Γιαννίτσα

Μαριγώ, Μαριγούλα: τὸ Μαριγουλίτσι καὶ ἡ Μαριγουλίτσα

Νικολέτα, Νικολία: τὸ Νικολίτσι καὶ ἡ Νικολίτσα

Κλεοπάτρα, Πάτρα: τὸ Πατρίτσι καὶ ἡ Πατρίτσα

Ἀναστασία, Στασούλα: τὸ Σουλίτσι καὶ ἡ Σουλίτσα.

B. -ίτσος / -ίτζος

Ποντικά: *ἀγουρίτσος*, *ἀνθρωπίτσος*, *βροθακίτζος*, *γαῖδουρίτσος*, *γερίτζος*, *γεροντίτζος*, *δαβολίτσος*, *δαχτυλίτζος*, *καλογερίτζος*, *παιδίτσος*, *τουρκίτσος* κλπ.¹, ὅλα μεγεθυντικά ἐκ τῶν ἀντιστοίχων οὐδετέρων εἰς -ιν (δηλ. -ίτσιν/-ίτζιν): *ἀγουρίτσιν*, *ἀνθρωπίτσιν*, *βροθακίτζιν* κλπ.

Κατωιταλικά: *kifurizzo* (Ἐδρουῆς): *kifúgi* (κιφούριον)

kofinizzo (αὐτόθι): *kofíni* (κοφίνιον)

zízínizzo (αὐτόθι): *zízufítsion* (ζίζυφον)

Monacizzo τοπωνύμιον (περιοχὴ Τάραντος): *Μοναχίτσος*².

Προτείνω τὴν ἐρμηνείαν τῶν κατωιταλικῶν τούτων τύπων ἐκ μεγεθυντικῶν: **κιφουρίτσος* (παρὰ τὸ *κιφουρίτσιν*), **κοφινίτσος* (: *κοφινίτσιν*), **ζίζυφίτσος* (: *ζίζυφίτσιν*), *Μοναχίτσος* ← **μοναχίτσος* (πβ. Ποντικὸν *καλογερίτζος*): ἐκ τοῦ *μοναχίτης* ἢ *κατευθεῖαν* ἐκ τοῦ *μοναχίτσιν*.

1. Βλ. Παπαδόπουλον, *Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς*, 1 368· Δ. Τομπαΐδης, *ΑΠ* 30 (1970/71), 21 κ. ἑ.

2. Βλ. Rohlf, *Lexicon*, 169 καὶ 335.

X.

Θὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ κατάληξις τῶν ἐπιθέτων *-ίσικος/-ίτζικος*, παράγωγος τοῦ *-ίσιων/-ίτζιων* μὲ ἐπέκτασιν εἰς *-ίκος*. Ἡ κατάληξις αὕτῃ βοηθεῖ εἰς τὴν λύσιν ἐνὸς ἄλλου δυσχεροῦς προβλήματος, τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἐπιθήματος ἐπιθέτων *-ούσικος/-ούτζικος*, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξ ἴσου παλαιὸν ὅπως τὰ *-ίσιων, -ίτης, -ίσιος* καὶ *-ίσικος/-ίτζικος*, δηλαδὴ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς βυζαντιακῆς ἱστορίας, διότι ὑπάρχουν τὰ παράλληλα *-ούκιν* : *-ούτζιν, -ούκης* : *-ούτζης, -ούτζα, -ούτζικος* ¹.

Ἐπίθημα τῆς Ποντικῆς *-ίσικος/-ίτζικος* (καὶ *-ίτζικος*)
καὶ τῆς Καππαδοκιῆς *-ίδο*

Α. ΠΟΝΤΙΚΗ

Π α ρ α δ ε ῖ γ μ α τ α

Ἐπίθετα

καλίτζικος 'καλὸς πῶς, καλούσικος' : καλὸς
καμποσίτζικος 'καμπόσος ἀλλὰ λιγοστός' : καμπόσος
μικνίτζικος (μιτζίτζικος, μίτζικος) 'μικρούλης' : μικκὸς
μικρότζικος 'μικρούλης' : μικρὸς
μυρίτζικα 'ἀναρίθμητα' : μύρῳ ← μύρια
ξενίτζικος θηλ. (Χαλδία) : ξένος
ὀλιγίτζικος (καὶ ἐλίτζικος) 'ὀλιγοστός' : ὀλίγος (ἐπίρρημα *λίτζικον* 'λίγη ὥρα')
ἀτοσίτζικος 'τόσο λίγος, τοσοῦσικος' : ἀτόσος ← τόσος
τρανίτζικος 'μεγαλούσικος' : τρανὸς
ψιλίτζικον οὐδ. 'πολὺ μικρόν' : ψιλὸς

Οὐσιαστικά

ὁ *γερίτζικος* 'γεροντάκι' : γέρος
ὁ *οὐρανίτζικος* 'οὐρανίσκος, ὑπερώα' : οὐρανὸς
τὸ *πουρνίτζικον* (πιρνίτζικον, πιρνίτζικο) : πουρνόν ← πρῶνόν.

Ἐπιρρήματα

λίτζικον (ἀνωτέρω) : λίον ← ὀλίγον
ἡαωρίτζικα 'τώρα δὲ' (*τωρίτζικος) : τῶρα ².

1. Ἡ ἐρμηνεία τῶν ἐπιθημάτων αὐτῶν ἐκ τοῦ λατινικοῦ *-uceum*, ὑποδειχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Α. Jannaris (1897) καὶ ὑποστηρικθεῖσα διὰ τὰ κατωιταλικά ὑπὸ τοῦ G. Rohlfs (1964), συζητεῖται διεξοδικῶς εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον τῆς ὑπὸ τύπωσιν διεξοδικῆς πραγματείας.

2. Βλ. Παπαδόπουλον, *Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς*, ὑπὸ τὰς λέξεις Δ. Τομπάτην, ΑΠ 30 (1970/71), 21.

B. ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΗ

Τὸ ἐπίθημα -ίτσικος διὰ τὴν παραγωγὴν ἐπιθέτων ἐξελίχθη εἰς τοὺς τύπους :
(-ίτσικο) -ίτσ'κο καὶ -ίσ'κο, ('Αραβανί) -ίτς'κο καὶ -ίθ'κο.

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

ἀχλίθ'κο 'πολὺ κόκκινος' : ἀχλὸ 'κόκκινος' ← ἀληθινὸς 'κόκκινος'
βενετίθ'κο 'πολὺ γαλάζιος' : βένετο ἐπίθ. 'κυανοῦς, γαλάζιος' ← μεσαιων. βένετος ←
λατιν. *venetus*

λίτσικο καὶ λίθ'κο 'πολὺ λίγος' ('Αραβανί) ← λιγίτσικος
μικρίτσ'κο καὶ μικρίθ'κο ('Αραβανί)

ψηλίθ'κο 'πολὺ λεπτὸς' : ψηλὸ 'λεπτὸς' ← ψιλὸς

καινιρίθ'κο (καινιρjό)

μιτθ'ίθ'κο (μιτσός) πικρίθ'κο

ξερίθ'κο φτεγίθ'κο

όξιγίθ'κο κλπ.

ῥΕπιρρήματα εἰς -ίθ'κα (← -ίτθ'κα)

ἀφίθ'κα 'πολὺ γρήγορα' : ἀφά 'γρήγορα'

ξερίθ'κα 'πολὺ ξερά' : ξερά

ψηλίθ'κα 'πολὺ ψηλά' : ψηλὰ ← ὑψηλά¹.

Γ. ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Οὐσιαστικά καὶ ὀνόματα παράγωγα διὰ τοῦ ἐπιθήματος -ίτσι ὑπάρχουν ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων, ἀλλὰ ὀλιγάριθμα, εἰδικῶς ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας². Διὰ παλαιότερας ἐργασίας καὶ μάλιστα δι' εἰδικῶν συλλογῶν προκληθεῖσων ὑπ' ἐμοῦ τὰ παραδείγματα ἐπολλαπλασιάσθησαν, ὡς βλέπομεν κατωτέρω, τὰ δὲ ἐπίθετα εἰς -ίτσινος, τὰ ὅποια θεωρῶ ἀρχαῖα (ἐξίσου μὲ

1. Διὰ τὴν Ἀξὸν τῆς Καππαδοκίας : Γ. Μαυροχαλυβίδης καὶ Ἰ. Κεσίσογλου, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα τῆς Ἀξοῦ* (1960), 43, 48, 97, 101, 111, 129. Διὰ τὸ Ἀραβανί (ἐπίθ. *ψηλίθ'κο* = δύο ἐπίθετα : 1. *ψηλίτθ'κος* : ψηλὸς καὶ 2. *ψηλίθ'κος* : ψιλὸς) ἐπιρρήματα *ἀφίθ'κα*, *γλκνύτθ'κα* καὶ *γλκνίθ'κα*, *ταχύθ'κα*, *ψηλίθ'κα* : Δ. Φωστέρης καὶ Ἰ. Κεσίσογλου, *Λεξιλόγιον τοῦ Ἀραβανί* (1960), 20, 23, 42, 46· παρατηρήσεις εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Ν. Ἀνδριώτη εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον, σ. ιγ' καὶ ιδ'. Ὁ R. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor* (1916), δίδει τοὺς ἐξῆς τύπους : *λίθ'κο* ('Αραβανί), σ. 628, *ἀφίθ'κα* 'γρήγορα' (ὑπὸ τὴν λέξιν *ὀλγος*, σ. 628), *τετθ'κα* 'αὔριον' (Οὐλαγάτς) ἐκ τοῦ **ταχύθ'κα*. Ὁ τελευταῖος τύπος εἶναι παρέκτασις τοῦ ἐπιρρήματος *ταχύτσιν*.

2. Βλ. Γ. Σαλβάνον, *Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων* ('Αθήναι, 1918), σ. 15 σημ. 4· τὸν ἴδιον, *Λαογραφία* 10 (1929), 123.

τὰ οὐσιαστικά καὶ τὰ ὀνόματα εἰς *-ίτσι*), καὶ τὰ ὅποια ἔχουν σημασιολογικῶς παρόλληλα τὰ ἐπίθετα εἰς *-έλλικος* (*ἀγουρέλλικος*, *ἀπαλέλλικος*), ἀπὸ ἑννέα ἀνῆλ-
θον εἰς 60¹. Προέρχονται δὲ τὰ παραδείγματα ἐκ τῆς κοινότητος, ἣ ὅποια λέγε-
ται (οἱ) Αὐλιῶτες (τῆς ΒΔ Κερκύρας), ἐκ τῶν κοινοτήτων τῶν νησίδων Ἐρεικούσ-
σης, Μαθραίου καὶ Ὀθωνῶν (καὶ τῶν τριῶν ὑπαγομένων διοικητικῶς εἰς τὴν
ἐπαρχίαν Κερκύρας), καὶ ἐκ τῶν Παξῶν καὶ τῶν Ἀντιπάξων. Παραθέτω ἐδῶ με-
ρικὰ δείγματα :

-ίτσι (327 παραδείγματα)

ἁλωνίτσι (ἁλώνι)
ἄμπελίτσι (ἄμπέλι)
ἄρνίτσι (ἄρνι)
ἀστραγαλίτσι (ἀστράγαλος)
βωπίτσι (βῶπα, ἐξ οὗ καὶ γῶπα)
γαυρίτσι (γαῦρος)
δαχτυλίτσι (δάχτυλο)
δεντρίτσι (δέντρο)
κλπ.

-ίτσα (140 παραδείγματα)

ἀγκιναρίτσα (ἀγκινάρα)
βωπίτσα (βῶπα)
γαριδίτσα (γαρίδα)
κλπ.

-ίτσινος ἐπίθετα (60 παραδείγματα)

ἀνθρωπίσινο τό, ἑκατλή ἀνθρώπου* (Ὀθωνοί)
ἄρνίτσινος (συν. ἀρνήσιος)
ἐλίτσινος καὶ λίτσινος
κρεατίτσινος
μαλλίτσινος
ρεικίτσινος (ξύλο)
σταρίτσινος : -ο ψωμί
σταφυλίτσινος
χερίτσινος
κλπ.

Τοπωνύμιον ἢ Ἀγνίτσινη, ὄνομα χωρίου τῆς Κερ-
κύρας.

1. Ἐλαβον ὑπ' ὄψιν δύο χειρόγραφα τοῦ κ. Α. Σ. Κατέχη, διδασκάλου (Ἐρει-
κοῦσσα), κατατεθειμένα εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, τὰ ὅποια περιέχουν
παραδείγματα εἰς *-ίτσι* καὶ *-ίτσα* (βλ. ἀνωτέρω, σ. 369 καὶ σημ. 1). Πολὺ περισσότερα
ὁμως παραδείγματα κατεγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου συλλογέως κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους
τοῦ 1978 καὶ ἰδιαίτερος δι' ἄλλης προσπάθειας τὰ εἰς *-ίτσινος* ἐπίθετα κατὰ τὸ τέλος τοῦ
θέρους καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἐπίσης ὁ συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ
Δρ. Δημ. Κρεκούκας, ὡς προαναφέρθη ἀνωτέρω (σ. 369), ἠσχολήθη μὲ τὴν καταγραφὴν
ὀνομάτων εἰς *-ίτσι*, *-ίτσα* καὶ ἀρκετῶν ἐπιθέτων εἰς *-ίτσινος* ἐκ Παξῶν καὶ Ἀντιπάξων
κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον. Ἀπευθύνω τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὸν κ. Κατέχην
διὰ τὴν εὐγενικὴν καὶ πρόθυμον συνεργασίαν του μὲ σημαντικὰ ἀποτελέσματα χάριν τῆς
παρούσης ἐρεύνης. Εὐχαριστῶ δ' ἐξίσου θερμῶς τὸν κ. Δημ. Κρεκούκην, καθοδηγητὴν
καὶ Μέτορα τοῦ κ. Κατέχη ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς συλλογῆς καὶ καταγραφῆς διαλε-
κτικοῦ ὕλικου (λεξιλογίου, κειμένων, ὀνομάτων, τοπωνυμίων κλπ.), διὰ τὸ ζωηρὸν ἐνδια-
φέρον του ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιοχὴν τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ τὸ ἀδιάπτωτον ἐνδιαφέρον
του ὑπὲρ τῆς παρούσης ἐρεύνης. Πβ. καὶ ἀνωτέρω, σ. 369 καὶ σημ. 1.

Τρεῖς ἐνδείξεις ὑπάρχουν ὅτι τὰ ἐπιθήματα *-ίτσι* καὶ *-ίτσιος* εἶναι ἀρχαῖα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν :

1) Ἡ ἀπομόνωσις τῆς ὑπαίθρου τῆς Κερκύρας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν νησίδων μακρὰν ξενικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἐπομένως καὶ σλαβικῆς.

2) Ἡ ἀριθμητικὴ ἀναλογία τῶν παραγῶγων 327 *-ίτσι* καὶ 60 *-ίτσιος* πρὸς 140 *-ίτσα* τουλάχιστον ὑποδεικνύει ὅτι τὰ εἰς *-ίτσι* οὐδέτερα οὐσιαστικά καὶ ὀνόματα ὑπῆρξαν τὰ πρότερα εἰς τὴν χρῆσιν τῆς λαλιᾶς τῶν ἑλληνοφώνων τῆς περιοχῆς καὶ ὅτι τὰ εἰς *-ίτσα* θηλυκὰ ὑπῆρξαν τὰ ὑστερογενῆ καὶ βεβαίως παρήχθησαν ἐκ τῶν πρώτων (ἐνῶ ἡ ἀντίστροφος παραγωγὴ ἀποκλείεται, ὅπως τὰ συστήματα τοῦ παραγωγικοῦ τῶν ὑποκοριστικῶν μᾶς διδάσκουν : τὸ κεφάλι → ἡ κεφάλια, τὸ ποδάρι → ἡ ποδάρα, τὸ πετσὶ → ἡ πέτσα κλπ. καὶ θηλυκοποιημένα : τὸ ἄγωρι → ἡ ἄγώρα, τὸ γίδι → ἡ γίδα, τὸ ἀρνάδι ἄρνι ἀρσενικὸν ἢ θῆλυ ἀπογαλακτισμένον μέχρι δώδεκα μηνῶν καὶ ἀρνάδα ἄροβατινα 1 - 2 ἐτῶν ἄγεννη ἀκόμη, οὕτω καὶ τὸ ἀρνίκι ἄμικρὸς ἄμνός Καππ. καὶ ἀρνίτσι Καππ. [ἀρνίτσιον Κυπρ., ἀρνίτσι Ἀ. Ρουμελία, Ἑρεικοῦσσα, Παξοὶ καὶ Ἀντίπαξοι καὶ ἀρνίτσο Μακεδ.] ΙΛ 3. 101α (ἀρνίκι) καὶ 101β [ἀρνίτσι· συνών. ἀρνάκι] καὶ ἡ ἀρνίτσα-ἄθῆλος ἄμνός [εἰς Κερασσοῦντα Πόντου]).

3) Ἐπειδὴ ἡ ὁρολογία τῶν ὑδροβίων καὶ συγγενῶν εἶναι ἀρχαῖκή καὶ τὰ παράγωγα εἰς *-ίτσι* εἶναι μετὰ αὐτῶν πολυάριθμα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κερκύρας, ἀναπόφευκτον φαίνεται τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ τὸ ἐπίθημα *-ίτσι* (67 παραδείγματα ὀνομάτων ὑδροβίων ζώων εἰς *-ίτσι* πρὸς 18 εἰς *-ίτσα*, δηλαδὴ ἀναλογία 3.7 πρὸς 1) πρέπει νὰ ὑπῆρξεν ἀρχαῖκόν, ἄρα ἐλληνικῆς ἀρχῆς, τὰ δὲ εἰς *-ίτσα* (θηλυκὰ) ἰχθυωνύμια ἐθηλυκοποιήθησαν μεταγενεστέρως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οὐδετέρων εἰς *-ίτσι* τέλος τὰ ἐπίθετα εἰς *-ίτσιος* παρήχθησαν ἐκ τῶν οὐδετέρων εἰς *-ίτσι(ν)*, δὲν μαρτυροῦνται δὲ ἐξ ἄλλων διαμερισμάτων τῆς ἑλληνογλώσσου περιοχῆς.

ΑΛΛΑ ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ : ἀνθρωπωνυμίων καὶ συνοικισμῶν

Α. Π α ρ ά γ ω γ α ἀ ν θ ρ ω π ω ν ύ μ ι α

-ίτσαίνα, ἐπίθημα ἀνδρωνυμίων ἐξ ὀνομάτων εἰς *-ίτσης*, *-ίτσος*, *-ίτσας* :

Γιαννίτσαίνα (Γιαννίτσης)

Καλίτσαίνα (Καλίτσης)

Νικολίτσαίνα (Νικολίτσης)

Babbarítsena (*Babbarítsis) εἰς Μπόβαν

-ιτσάκης, ἐπίθημα ὑποκοριστικῶν ὀνομάτων τῆς Κρήτης :

Βεργιτσάκης (Βεργίτσης)

Κανιτσάκης

Γεωργιτσάκης (Γεωργίτσης)

Κυριτσάκης (Κυρίτσης)

Ζωιτσάκης (Ζωίτσης)

Μανολιτσάκης

Καλιτσάκης (Καλίτσης)

κλπ.

Β. Παράγωγα ὀνόματα συνοικισμῶν

-ιτσάνικα: Γιαννιτσάνικα τά, ἐπαρχίας Καλαμάτας, ἐκ τῆς φράσεως *Γιαννιτσάνικα καλύβια*

τὸ τελευταῖον εἶναι παράγωγον τοῦ τοπικοῦ *Γιαννιτσᾶνοι*, ὀνόματος τῶν κατοίκων τοῦ συνοικισμοῦ, ὁ ὁποῖος λέγεται ἡ *Γιάννιτσα*, μαρτυρούμενος ὑπὸ Σφραντζῆ (2. 8) ὡς *Ἰάννιτσα*¹. Ἡ *Γιάννιτσα* μετωνομάσθη *Ἐλαιοχώριον* (1957) καὶ ἐταντίσθη τελευταίως μὲ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα *Καλάμει* (R. Hope Simpson)².

-ιτσᾶτα (Κεφαλληνία). Τὰ ὀνόματα χωρίων εἰς -ᾶτα περιλαμβάνουν τουλάχιστον καὶ τρία λήγοντα εἰς -ιτσᾶτα, διότι τὸ ἐπώνυμον ἔξ οὗ παρήχθησαν λήγει εἰς -ίτσης ἢ -ίτσος:

τ' *Ἀδριτσᾶτα* (περιοχὴ Πυλάρου): οἰκογενειακὸν ὄνομα *Ἀδρίτσος* καὶ κάτοικος τοῦ χωρίου *Ἀδριτσιᾶνος* καὶ *Ἀδριτσιώτης*

τὰ *Καβιτσᾶτα* (περιοχὴ Λιβαθῶς): ἐπών. *Καβίτσης* καὶ κάτοικος ὃχ τὰ *Καβιτσᾶτα*

τὰ *Μιχαλιτσᾶτα* (περιοχὴ Μεσοχωρίων): ἐπών. *Μιχαλίτσης* καὶ κάτοικος ὃχ τὰ *Μιχαλιτσᾶτα*³

-ιτσάτικα: Γιαννιτσάτικα (Παξοὶ) (Γιαννίτσης) διαμέσου τοῦ ἐπωνύμου *Γιαννιτσᾶτος*.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΘΗΜΑΤΟΣ -ίτσι(ν)

Ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς περὶ τοῦ ἐπιθήματος -ίτσιν ὡς ἑλληνικῆς ἀρχῆς (ἐκτὸς βεβαίως τῶν ἀποδεδειγμένως σλαβικῶν προσηγορικῶν ἢ τοπωνυμίων) εἶναι δύο:

1. Ὁ ἀσήμενος ἀριθμὸς σλαβικῶν δανείων εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο ἀληθεύει ἐπίσης περὶ σλαβικῶν δανείων εἰς τὰς νεοελ-

1. Περὶ τῶν ὀνομάτων τὰ ὁποῖα δηλώνουν κατ' ἀρχὰς τὰ καλύβια: Καλύβια τῆς Ἀγριάς, Καλύβια τοῦ Παγκράτη, Ἀγιαννίτικα κ., Βλάχικα κ., Βυτιναῖικα κ., κλπ. βλ. Δ. Ι. Γεωργακᾶν, *BZ* 42 (1959), 416 μὲ σημ. 2, καὶ κυρίως Place and other names in Greece of various Balkan origins, *Zeitschrift für Balkanologie* 2 (1964), 54-59 καὶ 5 (1967), 169 κ. ἔ. Περὶ τοῦ τέλους -άνικα αὐτόθι, 2. 56.

2. Ὁ φίλος κ. Ἡλίας Μουνδρέας μοῦ ὑπενθύμισε τὴν ταύτισιν τῆς τοποθεσίας καὶ τὴν σχέσιν *Γιαννιτσάνικα: Γιάννιτσα*.

3. Σ. Μενάρδος, Τοπικὰ Τήνου καὶ Κεφαλληνίας, *ΕΕΒΣ* 4 (1927), 337 καὶ 338, 338, 339.

ληνικὰς διαλέκτους, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς αἰῶνας (μεταξὺ τοῦ 4ου καὶ 8ου αἰ. μ. Χ.): τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Κύπρου, τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Χίου, τῆς Ἰκαρίας κλπ., τῆς Κρήτης, τῶν Κυκλάδων, τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας (Otranto, Calabria).

2. Ἡ οὐρανῶσις καὶ ὁ τσιτακισμὸς (*tsi* ἐκ τοῦ *k'i*) τῶν ἐπιθημάτων *-ίκιν* εἰς *-ίτσιν* καὶ *-ίκης* εἰς *-ίτσης*, φαινόμενα παρατηρούμενα ἐν ἀφθονίᾳ διὰ τῶν αἰώνων καὶ ἀκόμη σήμερον ἐνεργὰ εἰς σχεδὸν ὅλας τὰς διαλεκτικὰς περιοχὰς τῆς νέας ἑλληνικῆς. Ἐχομεν κατανόησιν πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν ὑποστηριζόντων τὴν γενικὴν ἀπόλυτον, ἀλλὰ ἀστήρικτον ἐκ τῶν δεδομένων, σλαβικὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐν λόγῳ ἐπιθημάτων: δὲν ἦσαν κατατοπισμένοι ἐπὶ σημαντικῶν λεπτομερειῶν στοιχείων τῆς ἑλληνικῆς φωνολογίας, ὅτε ἐξήταζον τὸ ὑπὸ συζήτησιν πρόβλημα, μερικοὶ μάλιστα τῶν παλαιότερων συζητητῶν δὲν εἶχον οἰκειότητα εἰς τὰ γλωσσικά.

3. Ἀπὸ τῆς Κοινῆς ἑλληνικᾶς οὐδέτερα ὑποκοριστικά εἰς *-ιον* καὶ εἰς τὴν μεταγενεστέραν Κοινὴν *-ιν* ἀπετέλουν τὸν κανόνα, δὲν ἦσαν δὲ πλέον ὑποκοριστικά ἀλλὰ σημασιολογικῶς ἰσοδύναμα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα πρωτότυπα, ἐξ ὧν εἶχον παραχθῆ. Ἄν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ ἀνατομικοὶ ὅροι τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ἔχομεν πλέον τῶν εἴκοσι ἑννέα εἰς *-ιν*¹ καὶ τὰ μορφολογικῶς ὑποκοριστικά ἀλλὰ σημασιολογικῶς ὅχι πλέον τοιαῦτα ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν δημιουργίαν νέων πραγματικῶν ὑποκοριστικῶν: *ἀφτάκι*, *κεφαλάκι*, *κορμάκι*, *ματάκι*, *νυχάκι*, *ποδαράκι*, *στοματάκι*, *χεράκι* κλπ.

Τὰ παράγωγα εἰς *-ιον* καὶ *-ιν* ἀπαντοῦν καὶ εἰς συνδυασμὸν μὲ προηγούμενον ἐπίθημα, ὥστε προῆλθον ὑποκοριστικά εἰς *-ίδιον*, *-άδιον*, *-ύδιον*, *-άκιον*, *-ίσκιον*, *-ύλιον*, *-ύνιον*, *-άριον*, *-άσιον*, *-άφιον*, *-ύφιον* κλπ., τὸ πρότυπον δὲ τοῦτο παραγωγῆς οὐσιαστικῶν ἐξ οὐσιαστικῶν ἐκληροδοτήθη καὶ συνεχίζεται εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν:

1. Παρατίθενται ἐδῶ ἀλφαβητικῶς: *αὐχένιν*, *βυζίν*, *κεφάλιν*, *κορμίν*, *λαιμίν* (διαλεκτ.), *λαρύγγιν*, *μαλλίν*, *μηρίγγιν*, *μηρίν*, *ὀδόντιν*, *ὀμμάτιν*, *ὀνύχιν*, *ὀστάριον* καὶ *ὀστούντιν*, *ὀφρυδίν*, *πνευμόνιν*, *πόδιν* καὶ *ποδάριν*, *σαρόνιν* (*σιαρόνιν*), *στομάχιν*, *σικώτιν*, *τραχήλιν*, *χέριν*, *ὠμίν*, *ὠμοπλάτιν*, *ὠτίν* (*ὠτί*, *νωτίν* κλπ.). Τὰ πρωτότυπα περιῆλθον εἰς ἀχρησίαν εἰς τὴν νεοελληνικὴν κοινήν, ἀλλὰ μαρτυροῦνται εἰς ἀρχαῖκὰς διαλέκτους, π. χ. *ἄλοτρο*, *ἄλετρον* ἢ *ἄλετρο* (ὅχι *ἄλέτρι*), *κότυλας* 'σβέρκος' (ὅχι *κοτύλιν*), *κεφαλή*, *μήλιγγας* (καὶ *ἄμ-*), *δάχτυλας*, *πόδας*, *σκούληκας*, Ποντικὸν τὰ βῶτα (← τὰ ὄτα), *φλοιὸ* ('Ἰκαρία, Κάλυμνος, Σύμη' σύνθετον ρῆμα *ξεφλοῖζω* 'ξεφλουδίζω' ἐκ ρήματος **ἐκφλοῖζω* πβ. *ἐκφλοῖζομαι* 'ξεφλουδίζομαι' εἰς πάπυρον καὶ Κ *ἀποφλοιῶ* [-όω] καὶ εἰς διαλεκτικὸν νεοελλην. *ἀποφλοιώνω* 'ξεφλουδίζω' [Νάξος])· ὅχι *φλοῖδι* κλπ.

κανίσκιν, ψαθυρίσκιν, πλωρίσκι τσῆ βάρκας (Ἑρεικοῦσσα)
 τριχύλλι (τῆς Ποντικῆς διαλέκτου)
 χρυσάφιν, νεοελλην. χρυσάφι
 *αἰγίδιν, νεοελλην. γίδι
 φλούδιν, μουσούδιν, νεώτ. φλούδι, μουσούδι
 μανούριν, νεώτ. μανούρι

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπιθήματα *-ίκιν* καὶ *-ίτσιν*, παρήχθησαν κατὰ ἓνα ἐκ δύο τρόπων. Εἶναι :

- α) παράγωγα προσηγορικῶν τριτοκλίτων μὲ θέμα εἰς *-κ-* : *-ικ-* + *-ιον*
περδίκιον → *περδίκιν* → *περδίκι*
χαλίκιον → *χαλίκιν* → *χαλίκι*
κνλίκιον, *χοινίκιον*, *μυρίκιον*, *σταλίκιον* κλπ.

Μὲ τσιτακισμόν τὸ ἐπίθημα ἔλαβε τὸν τύπον *-ίτσιν* καὶ ὁ τύπος αὐτὸς ἔγινεν ἀνεξάρτητον παραγωγικὸν ἐπίθημα : *κορίτσιν*, *παιδίτσιν*, *βουνίτσιν* κλπ.

- β) παράγωγα οὐσιαστικοποιημένων ἐπιθέτων εἰς *-ικὸς* (ἄρσεν.) ἢ *-ικῆ* (θηλ.) ἢ *-ικόν* (οὐδ.) κατὰ παράλειψιν οὐσιαστικοῦ συννοουμένου μὲ τὸ ἐπίθετον :
ἀγριλίκι ἄγριελαία¹ παρήχθη ἐκ τοῦ *ἀγριελικόν* (δηλ. δένδρον)¹
φορτίκιν ὄνος² ἐκ τοῦ *φορτικόν* (δηλ. κτήνος)· πβ. *ὑποζύγιον*
συγχαρίκια τὰ ἁμοιβὴ διὰ καλὴν εἶδῃσιν³ ἐκ τοῦ τὰ *συγχαρικά* (ἐπίθ. *συγχαρικός* εὐχόμενος καλὰ καὶ συγχαίρων)

Τὸ ἐπίθημα *-ίτσιν* ἐκ τοῦ *-ίκιν* προῆλθε πιθανῶς μεταξὺ τοῦ 4ου καὶ 6ου αἰ. μ.Χ. καὶ τὸ *τσ* ἀντιπροσωπεύει τὸν πρῶμον τσιτακισμόν, ὁ ὁποῖος ἐπέζησεν εἰς τὰς συγγενικὰς διαλέκτους τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας : Ποντικὸν *χερίτζιν* καὶ ἔξ αὐτοῦ θηλ. *χερίτζα*, *ὠμίτζιν* ὄμος⁴ (ἐκ τοῦ *ὠμίν*), *ὠμοπλατίτζιν* (ἐκ τοῦ *ὠμοπλάτιν*). Καππαδοκικὸν *ὠτίτσι* (χωρίον Σίλατα· ἐκ τοῦ *ὠτίν*), κλπ. Εἰς Ἰωάννινα τὸ *κριθαρίτσ* (κοινὸν *κριθαράκι*, ἀρχ. *κριθῆ* Ἰπποκρ., Γαλην. γαλλ. *orgelet*, ἀγγλ. *sty* [on the eye]).

Καὶ ὅπως ὑποκοριστικῶν εἰς *-άκι* ἀπετρίβη σημασιολογικῶς ὁ ὑποκορισμός, διὰ τοῦτο ἐσχηματίσθησαν διαλεκτικῶς παρεκτεταμένα *σκυλακάκι*, *μικρακάκιν* (Σύμη), κλπ., οὕτω καὶ τὰ εἰς *-ίτσα* ἀπώλεσαν τὸν ὑποκορισμὸν των, ὥστε ἀπη-

1. Τὸ οὐσ. *ἀγριλίκι* ἄγριελαία¹ δὲν περιελήφθη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικόν, τόμ. 1. Τὸ ἐκεῖ παρατιθέμενον ὁμώνυμον οὐσ. *ἀγριλίκι* (ἐκ τοῦ τουρκ.) εἶναι διάφορος λέξις. Παρὰ τὰ μεσαιων. *ἐλαίτσα* (Πρόδρομος) πβ. καὶ νεοελλην. *ἐλίτσι* καὶ ἐπίθ. *ἐλίτσινος* (Ἑρεικοῦσσα, Μαθράκι, Ὁθωνοί) καὶ *λίτσινος* (Ἀργυροῦδες Κερκύρας), ἑλαίας ἐλαιοδένδρον² (βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 359 κ. ε.). [Λεπτομερείας περὶ τῆς λέξεως *ἀγριλίκι* καὶ τοῦ τοπων. Ἀγριλίκι εἰς τὴν πραγματείαν.]

τήθη νέον παράγωγον εἰς *-ίτσι/-ίτσα*: *κοριτσίτσι* (Στενήμαχος, Παλλαδάριον), *κοριτζίτζα* (Οἶνότη), *παιδιτσίτσι* (εἰς ἄλλας διαλέκτους), *μωρίτζα* 'βρέφος' καὶ *μωριτζίτζα* (Οἶνότη).

ΤΟ ΕΠΙΘΗΜΑ *-ίτσα/-ίτζα*

Τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ ἂν προῆλθεν ἐκ τοῦ σλαβικοῦ ἐπιθήματος *-ica/-itsa/* ἢ ὅχι. Ὅπως ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σ. 356 - 357), τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* ἀπαντᾷ α) εἰς σλαβικὰ δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς καὶ β) εἰς σλαβικὰ τοπωνύμια τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἐπιθήματα αὐτὰ εἶναι βεβαίως σλαβικῆς ἀρχῆς. Εἰς τὰ ὀνόματα γυναικῶν εἰς *-ίτσα* τὸ ἐπίθημα τοῦτο ἐπέδωκεν εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας καὶ δυνατόν νὰ εἶναι ἐπίσης σλαβικῆς ἀρχῆς: Ἀνθίτσα, Γιωργίτσα, Ἐλενίτσα, Κατινίτσα κλπ, καίτοι ὑπάρχει ἡ δυνατότης τοῦ θηλ. *-ίτσα* ἐξ οὐδετέρων εἰς *-ίτσι*, μάλιστα ἐπὶ τῶν νήσων ὅπου τὰ ὀνόματα γυναικῶν πολὺ συνηθίζονται εἰς οὐδέτερον γένος, π.χ. τὸ Κατινιό, τὸ Μαρουλιό, κλπ. (βλ. κατωτέρω, σ. 391).

Ὑπάρχει ὅμως κατηγορία οὐσιαστικῶν εἰς *-ίτσα*, τὰ ὅποια κατ' ἐμὲ ἐδημιουργήθησαν ἢ α) ὡς μεγεθυντικὰ εἰς *-α* προερχόμενα ἐξ οὐδετέρου εἰς *-ι*, ἐπομένως *-ίτσα* θηλ. ἐξ οὐδετέρου *-ίτσι* ἢ β) ἀπλῶς θηλυκοποιημένα εἰς *-α* ἐξ ὀνομάτων ζῶων εἰς *-ι*, κατ' ἀκολουθίαν θηλυκὰ εἰς *-ίτσα* ἐξ οὐδετέρου *-ίτσι*. Ἡ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐρμηνεία εἶναι κατ' ἐμὲ λογικωτέρα καὶ πιθανωτέρα παρὰ ἡ σλαβικὴ δυνατότης. Βασίζω τὴν ἄποψίν μου πάλιν ἐπὶ τῶν συντηρητικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν διαλέκτων τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Κύπρου, τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ἴδου παραδείγματα:

Π ό ν τ ο ς: Ὁ ὄρος *μαννίτζα* εἶναι θηλυκὸν ὄνομα παρηγμένον ἐκ τοῦ θωπευτικοῦ οὐδετέρου **μαννίτζιν* (ὅπως τὸ σημασιολογικῶς ἰσοδύναμον ἢ *μαννίκα* θηλ. τοῦ οὐδ. τὸ **μαννίκιν*.) Ἀλλὰ ἡ λέξις *μαννίτζα* ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Καππαδοκίας *μανίτσα* ('Αξός), τὴν Κυπριακὴν *μανίτσα* καὶ τῆς Δωδεκανήσου *μανίτσα*, ἐνῶ εἰς τὴν Μπόβαν μαρτυρεῖται *manúdda* (μανούλλα), ὑποκορ. τοῦ *μάνα* 'μητέρα'. Ἐπίσης τὰ ποντιακὰ παράλληλα *νηνίτσα* (παρὰ τὸ *νηνίκα*) καὶ *πουλλίτζα* (παρὰ τὸ *πουλλίκα*) παράγονται ἐξ οὐδετέρων **νηνίτσιν* καὶ *πουλλίτσιν* (πβ. *Πουλλίτσιν*, ἰοπων. Κύπρου).

Κ α π π α δ ο κ ί α: Τὸ αὐτὸ φαινόμενον ἀπαντᾷ εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Καππαδοκίας, στενῶς συγγενεύουσιν πρὸς τὴν Ποντιακὴν. Εἰς τὴν Ἀξὸν λέγονται: *μανίτσα*

μουσκαρίτσα, θηλυκοποιημένον ἐκ τοῦ **μουσκαρίτσιν*, παρηγμένου ἐκ τοῦ οὐδ. *μουσκάω* (μοσχάριν)· πβ. Κυπριακὸν *δαμαλίτσα*

λαγηνίτσα, θηλ. ἐκ τοῦ **λαγηνίτσιν*, παραγώγου τοῦ οὐδ. *λαγήνιν*· πβ. Δωδεκα-
νησιακὸν *λαγηνίτσα*

πουρνίτσα 'τὸ πολὺ πρῶί', παρηγμένον ἐκ τοῦ οὐδ. *πουρνίτσιν* (παρηγμένον ἐκ
τοῦ οὐδ. *πουρνόν* ← *πρωινόν*)· πβ. τὸ Ποντιακὸν οὐδ. *τὸ πουρνίτζικον*
τῆς ἰδίας σημασίας.

Κύριος: Τὰ αὐτὰ δεδομένα εὐρίσκονται εἰς τὴν Κυπριακὴν, π.χ.
μανίτσα (βλ. ἀνωτέρω σ. 382), *δαμαλίτσα* θηλ. ἐκ τοῦ οὐδ. *τὸ δαμαλίτσιν*, παρη-
γμένον ἐκ τοῦ οὐδ. *τὸ δαμάλιν*.

Δωδεκανήσιος: Μερικὰ οὐσιαστικά θηλυκοῦ γένους εἰς *-ίτσα* εἶναι
θηλυκοποιημένοι γραμματικοὶ τύποι τῶν οὐδετέρων εἰς *-ίτσιν*, π.χ.

κορίτσα (ἡ) ἐκ τοῦ οὐδ. *κορίτσι*

κοπελδίτσα (ἡ) ἐκ τοῦ *κοπελδίτσιν*

λαγηνίτσα (ἡ): *λαγηνίτσιν* (*λαήνιν*).

Κάτω Ἰταλία: Ἐν καὶ παρετέθησαν ἀνωτέρω (σ. 367 - 368), ἃς
ἐπαναληφθῶν ἐδῶ τὰ ἐξῆς παραδείγματα:

izza /*ítsa*/ 'αἶζ' ἐκ τοῦ **γίτσα* (θηλ.) ← **αἰγίτσα*, θηλυκοποιημένον ἐκ τοῦ οὐδ.
*τὸ *αἰγίτσιν*· εἶναι δὲ τοῦτο πειστικόν, διότι ἔχομεν τῆς νεοελλην. κοινῆς
ἡ γίδα ἐκ τοῦ *γίδι* (*αἰγίδιον*), *γαϊδούρα* θηλ. ἐκ τοῦ *γαϊδούρι* (*γαδούριν*),
γομάρα ἐκ τοῦ *γομάριν* κ. ἄ. Πρέπει νὰ προστεθῇ ἐδῶ ὅτι *γίτσα* ← *αἰγίτσα*,
παραγ. τοῦ *αἰγίτσιν*, ὑπῆρξε καὶ εἰς Ἰκαρίαν, Χίον καὶ Κρήτην (βλ. ἀνω-
τέρω, σ. 371 - 372).

koddízza (*κολλίτσα*) ἐξ οὐδ. *τὸ κολλίτσιν*.

Δύο ἄλλα παραδείγματα εἶναι παράγωγα ἐξ ἰταλικῶν λέξεων.

Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὑπόκειται οὐδέτερον οὐσιαστικὸν εἰς *-ίτσιν* ὡς τὸ
χρονικῶς πρότερον καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ θηλυκὸν εἰς *-ίτσα* ὡς τὸ ὕστερον.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Παρατηροῦμεν εἰς τὰς πλείστας ἀποπείρας τὰς γενομένας ὑπὸ ἐρευνητῶν
ἀσχοληθέντων μὲ τὸ πρόβλημα ὅτι μία κρίσιμος καὶ ἀποφασιστικὴ ἄποψις δὲν
ἐλήφθη ὑπόψιν. Τοῦτο πράγματι ὑποδεικνύει ὅτι τουλάχιστον μερικοὶ τῶν συζη-
τητῶν, διὰ λόγους μὴ οἰκειότητος εἴτε πρὸς τὴν σλαβικὴν εἴτε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν
γλῶσσαν καὶ ἐπιφυλακτικότητος, δὲν ἐξέφρασαν γνώμην ἐπὶ οὐσιώδους καὶ σημαν-
τικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν ἐπιθημάτων *-ίτσι* καὶ *-ίτσα*
εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΠΑΙΤΕΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΗΝ ΘΕΩΡΗΣΙΝ ΑΠΟ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ

Πάν μονήρες γλωσσολογικὸν θέμα ἀνάγκη, προτείνω, νὰ ἐρευνηθῇ ὄχι μόνον ἐν ἀπομονώσει, καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καὶ οὕτως, ὥστε νὰ συγκλίνουν τὰ φῶτα τοῦ ἐρευνητοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἰς τὸ κεντρικὸν θέμα καὶ εἰς ὅ,τι σχετίζεται μὲ αὐτό, ὥστε νὰ συγκροτηθῇ σύνθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν πάντα τὰ συνανήκοντα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔχουν μικρὰν ἢ μεγάλην σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὸ θέμα, νὰ ληφθοῦν ὑπόψιν, διὰ νὰ διασαφηνθοῦν αἱ διάφοροι πλευραὶ τοῦ προβλήματος, ὅπως ἐπίσης διὰ νὰ ἐνισχυθῇ ἡ ἐπιχειρηματολογία ὑπὲρ τῶν προβαλλομένων νέων ἀποψέων. Τὸ μονήρες ὑπὸ διαπραγματεύσειν θέμα μεθοδολογικῶς πρέπει νὰ καθίσταται ἕνα βότσαλο εἰς τὴν δομὴν τοῦ ὅλου μωσαϊκοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀφίνωνται ἀμφιβολίαι περὶ τῆς προτεινομένης ἐρμηνείας.

Φανερόν εἶναι ὅμως ὅτι ἐρευνᾶν περὶ τῶν ἐπιθημάτων *-ίτιν, -ίτσα, -ίτσης* κλπ. ὑπῆρξαν ἑλλειπεῖς ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς. Οἱ ἐρευνῆται W. Meyer, Φ. Κουκουλὲς καὶ Γ. Χατζιδάκις δὲν ἠκολούθησαν τὴν γραμμὴν αὐτὴν εἰς τὴν παροῦσαν ἐρευναν.

Οὕτω ὁ Wilhelm Meyer (1889)¹ ἐξήγησε τὸ ἑλληνικὸν ἐπίθημα *-ίτσα* ἐκ τοῦ σλαβικοῦ *-ica*, τὰ δὲ ἐπιθήματα *-ίτιν* καὶ *-ίτσης* ἐπίσης ἐκ τοῦ *-ίτσα* ← *-ica*. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἀόριστος, διότι δὲν ἐπιλαμβάνεται τῶν λεπτομερειῶν: πῶς τὰ ἐπιθήματα *-ίτιν* καὶ *-ίτσης* θὰ παρήγοντο ἐκ τοῦ *-ίτσα* ← σλαβ. *-ica*. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Meyer εἶναι ἐλαττωματικὴ καὶ διὰ τοῦτο ὄχι πειστικὴ, διότι τὸ ἐπίθημα *-ίτσας* ἐξηγεῖται πράγματι ἐκ τοῦ θηλ. *-ίτσα*, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὰ ἐπιθήματα *-ίτιν* καὶ *-ίτσης*.

Ὁ Φαίδων Κουκουλὲς εἰς τὸ σχετικῶς μακρὸν ἄρθρον του (1931)² ὁμοίως παρέλειψε νὰ διευκρινίσῃ ἢ ἀκόμη καὶ νὰ συζητήσῃ συντόμως τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπιθημάτων *-ίτιν* καὶ *-ίτσα*. Ὅπως εἶχε πράξει ὁ Gustav Meyer (1893), ὁ Κουκουλὲς δὲν διετύπωσε κατηγορηματικῶς ἰδικὴν του ἄποψιν περὶ τούτου, ἂν δηλαδὴ τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* (θηλ.) παρήχθῃ ἐκ τοῦ ἐπιθήματος *-ίτιν* (οὐδ.) (ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς τὸ ὑπονοεῖ) ἢ ἀντιστρόφως τὸ οὐδ. *-ίτιν* παρήχθῃ ἐκ τοῦ θηλ. *-ίτσα*, ὅπως ἔκαμαν ἄλλοι ἐρευνῆταί.

Ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις, ὑποστηρίζων τὴν σλαβικὴν ἀρχὴν τῶν ἐπιθημάτων *-ίτιν, -ίτσα, -ίτσης* κατὰ τὸ 1914-15, παρετήρησε τὰ ἑξῆς: «σήμερον εἶναι ἀξίωμα τῆς ἐπιστήμης ἀνεπίδεκτον ἀντιρρήσεως ὅτι φθόγγος τις δὲν δύναται ἐπὶ

1. W. Meyer, 'Υπόμνημα εἰς τοῦ Simon Portius *Grammatica*, σ. 149.

2. Φ. Κουκουλὲς, 'Ελληνικά, 4. 361-375.

ὅπως ὁμοίοις ὄροις ἐκφωνούμενος νὰ διατεθῇ κατὰ δύο διαφόρους τρόπους, ὅπως παραδέχονται οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς καταλήξεως *-ικος, -ικη, -ικιον* παραγωγὴν τοῦ *-ίτσα, -ίτσης, -ίτσιν* καὶ ἀρνούμενοι τὴν ξενικὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον παρ' ἡμῖν ἐλέγετο καὶ λέγεται ὁμαλῶς *Πατρίκις, Κουρτίκις, ἀπολυτίκιν, δεκανίκιν, λιτανίκιν, κοντάκιν* κλπ. κλπ., ἡ γνώμη ὅτι τὸ *ἐπνίτσειν, κορίτσι, ὠρίτσα, κυρίτσης* κλπ. προῆλθον ἐκ τῶν μετὰ τοῦ *κ* τύπων φωνητικῶς, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐλέγχει παντελῇ ἄγνοιαν αὐτῶν τῶν στοιχείων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης»¹.

Ὁ Χατζιδάκις δὲν ἔλαβεν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ὑπόψιν τὸ δεδομένον ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ *-ίκιν* εἰς *-ίτσιν* ἐνεφανίσθη πιθανῶς εἰς τὸ ἐπίκεντρον τοῦ Βυζαντίου, τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς αἰῶνας καὶ ἀκόμη σήμερον ἀπαντᾷ εἰς λέξεις εἰς *-ίτσι*² καὶ ὅτι ἐκεῖθεν τὸ νεοδημιούργητον ἐπίθημα *-ίτσιν* ἐξετάθη καὶ μετεδόθη βαθμὴδὸν εἰς ἄλλας, ἀνατολικὰς περιοχάς, ὅπως εἰς Βιθυνίαν, Πόντον, Καππαδοκίαν, καὶ ἄλλα μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις³, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπεκταθῇ εἰς ὅλας τὰς περιοχάς,

1. Γ. Χατζιδάκις, ΓΕ 1 (1934), 411 σημ. * (ἀναδημοσίευσίς ἐκ τῆς ΕΕΠΑ 11 [1914/15]).— Ὁ σοφὸς Χατζιδάκις κατευθύνει προφανῶς τὰ πυρὰ του κατὰ τοῦ μὴ κατονομαζομένου Ἀθαν. Μπούτουρα, ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει περὶ τοῦ θέματος (*Λαογραφία*, 3 [1911], 612-14. *Τὰ νεοελληνικά κύρια ὀνόματα* [1912], 179) καὶ μετὰ τὸ ἄρθρον τοῦ Χατζιδάκι ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέμα (*Ἀγωγή* 1 [1915-17], 353-370), ὅπως ἔπραξεν ἀκολούθως καὶ ὁ Χατζιδάκις (ΕΕΠΑ 13 [1916-17], 208-9). Προσωπικοὶ λόγοι μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἴσως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξημμένην συζήτησιν, ὥστε ὁ Χατζιδάκις ὡμίλησε περὶ παντελοῦς ἀγνοίας καὶ «αὐτῶν τῶν στοιχείων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης», ἀγνοίας ἐκ μέρους τοῦ μὴ ὀνομαζομένου ἀντιπάλου.— Πβ. ἐπίσης Χατζιδάκιν, ΓΕ 1 (1934), 430.

2. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Προποντίδος ἐλέγοντο καὶ λέγονται σήμερον (Νέα Παλάτια Ἀττικῆς, Νέα Πέραμος Μεγαρίδος, Κωνσταντινουπολῖται εἰς τὰ περὶ χώρα τῶν Ἀθηνῶν): ἄγορίτσι, κορίτσι, παιδίτσι, γαρίτσι (γάρος), γατίτσι, νερίτσι, τουμπανίτσι (ἡ πληροφορία παρὰ τοῦ κ. Ν. Λαμπαδαρίδη, 12. VII. 1978).

Ὁ ἴδιος ὁ Χατζιδάκις ἀναφέρει ὡς γεγονὸς τὴν ὑπαρξὴν λέξεων μὲ τοιοῦτον ἐπίθημα εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει λαλουμένην ἐλληνικὴν, ἀλλὰ μνημονεύει μόνον τὸ ἐπίθημα *-ίτσα*, ὅχι *-ίτσι* προσηγορικῶν οὐδετέρου γένους.

3. Ὁ Χατζιδάκις τὸ 1893 (MNE 2 435: ἀναδημοσίευσίς) λέγει ὅτι ἔποικοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐγκατεστάθησαν εἰς Κρήτην καὶ Ἰκαρίαν καὶ ὑποθέτει ὅτι ἔφερον τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* (σλαβικῆς ἀρχῆς κατ' αὐτὸν) εἰς τὰς δύο νήσους. Ἀλλὰ πρέπει τῶρα νὰ προστεθῇ ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἐπιθήματος *-ίτσιν* καὶ ὅτι ἐκτὸς τῆς Ἰκαρίας καὶ Κρήτης ἔχονεν προσθέτως τὴν Χίον καὶ τὰς Ἰονίους Νήσους καὶ τὴν Ἀπουλίαν, ὥστε κατ' ἀνάγκην ἐπιβάλλεται ἀναθεώρησις τῶν δεδομένων 85 ἔτη ἀφότου ὁ Διδάσκαλος ἔγραφε τὰ ἀνωτέρω.

ὥς π. χ. εἰς τὰς πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, εἰς τρόπον ὥστε καὶ αἱ δύο καταλήξεις *-ίκιν* καὶ *-ίτσιν* συνυπῆρξαν κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας. Ὅτι ἐδημιουργήθησαν ποικιλίαι εἰς τὸ λεξιλόγιον κατὰ τὴν μακρὰν ἑλληνικὴν γλωσσικὴν ἱστορίαν, ὅπως καὶ ἀνεμένετο, μᾶς ἐδίδαξεν ὁ ἴδιος ὁ Χατζιδάκις, π. χ. ἔχομεν ἀρχ. *ἀχλᾶς* καὶ *ἀχράς*, *γρίπος* καὶ *γρίφος*, *ἐλμινθες* καὶ *ἐλμινγγες* (λεβίθες καὶ ὀρμίγγοι), *κνύζα* καὶ *κόνυζα*, *κρέμμυον* καὶ *κρόμμυον*, *μαλάχη* καὶ *μολόχη*, *ῥᾶξ* καὶ *ῥῶξ* (ῥᾶγα καὶ ῥῶγα), *ῥαφανίς* καὶ (ἰωνικόν) *ῥεπανίς*, *χαλαρός* καὶ *χαλαβρός* (ἐξ οὗ *χάλαβρο* σπίτι καὶ *χάρβαλο*· πβ. καὶ τοπωνύμια τὰ *Χάλαβρα* καὶ ἡ *Χαλαβρωπή* εἰς Ἰκαρίαν), τονισμόν *κονίς* καὶ *κόνις* (καὶ νεοελλην. *κονίδα* καὶ *κόνιδα*), γενικὴν τροπὴν τοῦ πρωτοελληνικοῦ *ā* εἰς *η* εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν μὲ ἐξαιρέσιν τοῦ *-iā* καὶ *-rā* μὴ μεταβληθέντος· κλπ. κλπ. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τύπους τῶν ἐπιθημάτων *-ίτσιν* καὶ *-ίκιν* πρέπει νὰ ἀναφέρω τὰ κατωιταλικά *-ίτσιν*/*-ίτζιν* καὶ *-izzī*/*-ítsi*/, τὰ ὁποῖα εἶναι μεσαιωνικά καὶ νεώτερα καὶ ἀπαντοῦν εἰς προσηγορικά καὶ τοπωνύμια (βλ. σ. 367), καὶ τὸ νεώτερον *-ίκι*, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ μὲ νεώτερον τσιτακισμόν εἰς τὴν Καλαβρίαν: *kanníci*, *karíci*, *magulíci* (πληθ. *magulíca*) (βλ. σ. 368). Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Χατζιδάκι ἀτονεῖ, νομίζω δὲ ὅτι ὁ ἴδιος πρὸ τῶν ἀνωτέρω προσκομισθέντων νεωτέρων στοιχείων θὰ ἥλλασε γνώμην.

* * *

Ἡ ἰδική μου ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια συνίσταται εἰς τὸ ἐξῆς: Τὸ ὄψιμον μεταγενέστερον (τῆς ὑστεράς Κοινῆς) καὶ πρῶμιον βυζαντινὸν ἐπίθημα *-ίκιν* παρήγαγε τὸν τύπον *-ίτσιν* (καὶ δεύτερον τύπον *-ίτζιν* */-ítzin/* διὰ τοῦ *-igin*) μεταξὺ περίπου 400 καὶ 600 μ. Χ. Ἐκ τοῦ *-ίτσιν* τὸ θηλ. βυζαντινὸν *-ίτσ-α* (ἢ *-ίτζα*) καὶ ἐπίσης *-ίτσα* ὡς μεγεθυντικὸν παρήχθησαν συμφώνως πρὸς τὸ παραγωγικὸν σύστημα τῆς ἑλληνικῆς: οὐδ. *-ιν* ~ θηλ. *-α* ἢ μεγεθυντικὸν *-α*. Ἐξάλλου ἐκ τοῦ οὐδ. *-ίτσιν* παρήχθη τὸ ἀρσενικοποιημένον *-ίτσης* (*-ίτζης*), τὸ δὲ οὐδέτερον *-ίτσιν* συνέπιπτε μὲ τὸ ἀρσεν. αἰτ. ἐν. (τὸν) *-ίτσιν*. Τέλος τὸ ἐπίθημα *-ίτσος* ἦτο μεγεθυντικὸν παράγωγον (ἑλληνικὸν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ποντιακὸν καὶ κατωιταλικὸν) τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσι(ν)*. Ὑπάρχουν πολλὰ τοπωνύμια εἰς *-ίτσιν* ἐπιζῶντα, ὅπως τὸ *Καλαμίτσι(ν)*, τὰ *Νερίτζια*¹, τὰ *Πορτίτσια*, τὰ *Τρογυρίτζια*, κλπ.

* * *

Ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἐπιθημάτων *-ίτζιν* καὶ *-ίτζα* εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ὡς σλαβικῶν, ὅπως παρὰ τοῦ ἐκ Πόντου γλωσσολόγου Ἰ. Α. Παπαδοπούλου, ὁ

1. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Προποντίδος λέγεται: *παιδί μ', θές νερίτσι*; καὶ *ἔφαγε γαρίτσι*, *ἤπιε καὶ νερίτσι* κλπ. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 385 σημ. 2.

δοποιος εις τὸ ζήτημα τοῦτο προφανῶς ἠκολούθει τὸν Χατζιδάκιν, ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰ ἱστορικὰ δεδομένα.

* * *

Ὑπῆρχεν ἄμεσος ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου καὶ ἀνατολικῶν Σλάβων; Ἄς ἀπαριθμήσωμεν τοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἔζησαν εἰς τὰς βορείους ἀκτὰς τῆς Μαύρης Θαλάσσης :

Σκύθαι (ἱρανικός λαός), 7ος αἰ. π. Χ. ἕως 200 π. Χ.

Σαρμάται, ἐπίσης ἱρανικός λαός (μεταξὺ αὐτῶν οἱ μετέπειτα Ἀλανοὶ ἡγετικοὶ κατευθεῖαν ἀπόγονοί των οἱ σημερινοὶ Ὀσσεταὶ τοῦ κεντρικοῦ Καυκάσου), 200 π. Χ. ἕως 200 μ. Χ.

Γότθοι, 200 - 370 μ. Χ.

Οὔνοι (τουρκ. *Xun*), *Hunni*, ὁμιλοῦντες τουρκικὴν γλῶσσαν : τὸ οὐνικὸν κράτος κατέρρευσεν μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των Ἀτίλλα, 453 μ. Χ.

Ἀβαροι (τουρκ. *Avar*), *Avari*, ὁμιλοῦντες μογγολικὴν καὶ τουρκικὴν γλῶσσαν, πρωτόγονος λαός, ἐπέδραμον τὸ 558 μ. Χ.

Χάζαροι (τουρκ. *Qazar*), *Chazari*, λαὸς λαλῶν τουρκικὴν γλῶσσαν, ἐδημιούργησεν τὸ κράτος των τὸ 650 μ. Χ. εἰς τὸν κάτω Βόλγαν, ΒΑ Καύκασον καὶ τὰς ΝΑ ρωστικὰς στέππας. Οἱ Χάζαροι κατεπολέμησαν σκληρῶς τοὺς Ἀραβας, εἰργάσθησαν ὥς προπύργιον κατὰ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Ἰσλάμ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἵδρυσαν πόλεις καὶ τὴν πρωτεύουσάν των *Itil* παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βόλγα.

Οἱ Ἀνατολικοὶ Σλάβοι (ἴσως οἱ Ἄνται : Προκόπιος καὶ Ἀγαθίας [ἐνικ. Ἀντῆς ἀνῆρ])¹ ἦσαν ὁμᾶς λαοῦ ὁμιλοῦσα τὴν ἀνατολικὴν ποικιλίαν τῆς σλαβικῆς, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον τρεῖς διακεκριμέναι σλαβικαὶ γλῶσσαι : Ρωσσική, Οὐκρανική καὶ Λευκορωσσική. Οἱ Ἀνατολικοὶ Σλάβοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσσίας κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 7ου - 9ου αἰ. Κατὰ τὸν 9ον αἰ. ἀπέτυχον αἱ προσπάθειαι τῶν Ρώσων νὰ καταστρέψουν τὸ χαγανᾶτον (πριγκιπᾶτον) τῶν Χαζάρων καὶ νὰ καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολιν (860 μ.Χ.).

1. Τὸ ὄνομα Ἄνται ἀπαντᾷ εἰς τὸν Προκόπιον, *Περὶ τοῦ Γοτθικοῦ πολέμου*, Loeb Library, 7. 4. Ἀνέκδοτα (Teubner, 1905 - 13, ἀνατύπωσις 1963), 11, 11, σ. 72· 18, 20, σ. 114. Πβ. τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τοῦ H. B. De wing, Loeb Library, Procopius, τόμ. 6 : *The Anecdota (Secret History)*, σ. 132 καὶ 217. Ἀγαθίας, *Ἱστορίαι*, ed. R. Keydell (Berlin : De Gruyter, 1967), σ. 111, γρ. 28 : Ἀντῆς ἀνῆρ. Τὸ ὄνομα Ἄνται ἀπαντᾷ ἐπανειλημμένως καθ' ἑαυτό, ἡ δὲ συχνὴ ἐμφάνισίς του συνδεδεμένου μετὰ τοῦ ὀνόματος Σκλαβηνοὶ ἄγει εἰς τὸ πιθανὸν συμπέρασμα ὅτι οἱ μὲν Σκλαβηνοὶ ἦσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι Σλάβοι, οἱ δὲ Ἄνται οἱ Ἀνατολικοὶ Σλάβοι. Τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος Ἄντῆς (πληθ. Ἄνται) εἶναι σκοτεινόν· πβ. J. B. Rudnyčkyj, *An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language* (Winnipeg, Canada), τόμ. 1 (1962), ὑπὸ τὴν λέξιν.

Ἐχρησιμοποίησαν ὁμως τὸ Tmutorakan εἰς τὴν Ταυρικὴν ὡς βάσιν διὰ τὰς ἐκστρατευτικὰς τῶν ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κασπίας καὶ τῆς ἐκείθεν Κανκασίας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 10^{ου} αἰ. (909-910, 913-914, 943-944 μ.Χ.).

Τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τατάρων τῆς Χρυσῆς Ὀρδῆς καὶ ἄλλων ὁμάδων. Τμήματα πληθυσμοῦ Ἀνατολικῶν Σλάβων εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς Β. ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου σ π ο ρ α δ ι κ ῶ ς πρὸ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ἀλλὰ πυκνὴ ἐπέκτασις τῶν Ἀνατολικῶν Σλάβων εἰς τὰς ἀκτὰς αὐτὰς τίθεται εἰς τὸν 17^{ον} αἰῶνα ¹, καὶ μόνον μετέπειτα ἐπεξέτειναν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς Β. ἀκτογραμμῆς. Ἡ Κριμαία κατείχετο ὑπὸ τῶν Τατάρων καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων ἀκόμη κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, ἡ δὲ Ρωσσία κατέκτησε τὴν χερσόνησον καὶ ἐλευθέραν εἴσοδον εἰς τὸν Εὐξείνου εἰς τὸ προχωρημένον δεύτερον ἡμῖς τοῦ 18^{ου} αἰῶνος.

* * *

Μετανάστευσις Ρώσων καὶ Οὐκρανῶν εἰς τὴν νοτίαν παραλίαν τὴν συνεχῶς κατοικουμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ποντίων (ἐκτὸς βεβαίως ταξιδευόντων ἐμπόρων δι' ἐμπορικὸς σκοποὺς) εἶναι ἄγνωστος. Ἀντίστροφος μετανάστευσις Ἑλληνοποντίων εἰς νότιον Ρωσσίαν καὶ τὸν Καύκασον ἐγίνετο κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα δι' εὗρεσιν ἐργατικῆς ἀπασχολήσεώς των. Ἐξάλλου γνωρίζομεν ὅτι μετανάστευσις Ἑλλήνων ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν εἰς τὴν νοτίαν παραλίαν ἔλαβε χώραν κατὰ τὸν 19^{ον} καὶ τὸν 20^{ον} αἰῶνα (κατὰ τὴν περίοδον 1908 - 1922) διὰ μόνιμον ἐγκατάστασιν τῶν εἰς Ν. Ρωσσίαν καὶ τὸν Καύκασον. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἑλληνικῆς καταγωγῆς πληθυσμοῦ διαβιούντος κατὰ τὸ 1914 εἰς τὴν Ν. Ρωσσίαν ὑπελογίσθη εἰς 650.000 ².

Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε ἄμεσος γλωσσικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Σλάβων εἰς τὴν περιοχὴν πρὸ τῶν τελευταίων τριῶν αἰώνων, δὲν ἦτο δυνατόν οἱ ἀρχαῖκὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, σχεδὸν ἰδιαιτέραν γλῶσσαν, λαλοῦντες Πόντιοι νὰ δανεισθοῦν τὰ ἐπιθήματα *-ica*, *-bCb* τόσον ἐνωρίς, πρὶν δηλαδὴ ἐπέλθῃ κάποια γεωγραφικὴ ἐπαφὴ τῶν Ποντίων μὲ ἀνατολικοὺς σλαβοφώνους πληθυσμούς ³. Τὰ ἐπιθήματα ὁμως *-ίτζιν/-ίτσιν* καὶ *-ίτζα*

1. Πβ. Μ. Antonovitch, *Ἱστορία τῆς Οὐκρανίας* (οὐκρανιστί), Winnipeg (Καναδᾶ), 1965, σ. 7 κ. ἐ. Ἡ ἀποψὶς αὐτὴ γίνεται δεκτὴ ὑπὸ συγχρόνων ἱστορικῶν.

2. Βλ. Ἰσαὰκ Λαυρεντίδη, *ΑΠ* 31 (1971/72), 408 μὲ σημ. 2 (καὶ παραπομπάς). Πβ. Ὁ. Λαμψίδην, *ΑΠ* 32 (1973/74), 7 - 11.

3. Τὸ ἐπίσημον κράτος τοῦ Βυζαντίου εἶχε σχέσεις μὲ ἀντιπροσώπους τῶν Ρώσων ἀπὸ τοῦ 10^{ου} αἰῶνος, ἀλλὰ ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ κρατικῶν σχέσεων, ἀλλὰ περὶ

εἶναι παλαιότερα, καὶ αἱ δι' αὐτῶν παρηγμέναι λέξεις εἶναι τόσον πολυάριθμοι, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι σλαβικῆς ἀρχῆς εἰς περιοχάς, αἱ ὅποαι δὲν ἐδέχθησαν σλαβοφώνους πληθυσμούς. Ἡ ποντικὴ διάλεκτος ἀνεπτύχθη πολὺ ἐνωρὶς μὲ τὰ πρῶτα χαρακτηριστικά της ἀνερχόμενα εἰς τὸν 4ον αἰ. μ. Χ. καὶ παρέμεινεν ἀρχαϊκῇ. Ἡ ὑποτιθεμένη εὐχέρεια λοιπὸν καταφυγῆς εἰς τὴν σλαβικὴν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν ἐπιθημάτων εἶναι πράγματι ἀνύπαρκτος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει φυσικὰ καὶ διὰ τὰ καππαδοκικὰ ἰδιώματα.

* * *

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἴδωμεν τί συμβαίνει μὲ τὰ ἐπιθήματα *-ίτσι* καὶ *-ίτσα* εἰς τὴν λαλιὰν τῆς ὑπαίθρου Κερκύρας καὶ ἰδίως τῶν νησίδων Ἐρεικούσσης, Μαθρακίου καὶ Ὁθωνῶν, ὅπως καὶ τῶν Παξῶν καὶ Ἀντιπάξων. Ἔχουν συλλεχθῇ 327 προσηγορικὰ λήγοντα εἰς *-ίτσι* καὶ 21 ὀνόματα ἀρρένων καὶ 8 ὀνόματα θηλέων ἐπίσης εἰς *-ίτσι*, ἐξάλλου 140 προσηγορικὰ καὶ 9 ὀνόματα θηλέων εἰς *-ίτσα*. Ἡ ἀναλογία αὕτη ἀναμένεται, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ποντικῆς διαλέκτου ἢ τῆς κατωιταλικῆς, διότι βασικῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἐπιθήματος οὐδετέρων εἰς *-ιν*, τὰ ὅποια ἔδωσαν λαβὴν εἰς τὴν παραγωγὴν προσηγορικῶν θηλυκοῦ γένους μὲ ἐπίθημα *-α* ἢ μεγεθυντικῶν εἰς *-α* (ἐπίσης θηλυκοῦ γένους). Τὸ συμπέρασμα εἶναι ἀναπόφευκτον ὅτι καὶ τὸ ἐπίθημα *-ίτσ-ιν* ὑπῆρξεν ἡ βάσις διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσ-α*. Τὸ ἐπίθημα *-ίτσινος* ἐπιθέτων εἶναι ἐπίσης παράγωγον τοῦ οὐδ. εἰς *-ίτσι(ν)* καὶ ἐξίσου ἀρχαϊκόν, ὅπως τὸ *-ίτσιν*.

Ἐὰν ληφθῇ ὑπόψιν καὶ ἡ ἀνωτέρω ἀνάλυσις τοῦ **αἰγίτσιν* → **αἰγίτσα*, ἐξ οὗ τὸ κατωιταλικὸν *izza* /*itsa*/ 'αἶγα' καὶ τὰ ἐκ τοῦ *αἰγίτσιν* παράγωγα: Κρητικὸν *γισικόν* 'αἶγα' κλπ. καὶ *τσίτσα* 'αἶγα' (Χίος, Ἰκαρία) ἐκ τοῦ **ἰτσίτσα* ← **γισ-ίτσα*: **γίτσα* ← *αἰγίτσα* καὶ *τσίτσιν* 'ἐρίφιον' (Ἰκαρία) καὶ *τσιτσί* 'ἐρίφιον' (Χίος· διάφορος λέξις εἶναι τὸ *τσιτσί* 'κρέας') καὶ *τσιτσόπουλο(ν)* (Ἰκαρία) καὶ *τσιτσάκι* 'μικρὸν ἐρίφιον' (Χίος) ← *τσίτσιν* ← *αἰγισίτσιν*: *αἰγίτσιν* καὶ *ἴτσωπον* (αἰγισσωπὸν) (ἀνωτέρω, σ. 371 - 372), τὰ ὅποια κατ' ἀνάγκην εἶναι παλαιά, τῆς μεταγενεστερᾶς Κοινῆς, ὅχι μόνον εἰς μίαν τῶν τριῶν περιοχῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐξ αὐτῶν, νομίζω ὅτι ἡ σλαβικὴ ἐρμηνεία δὲν ἔχει θέσιν πλέον εἰς τὴν σχετικὴν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν.

σχέσεων καὶ ἐπαφῶν τῶν ἑλληνοφώνων Ποντίων τῆς νοτίου παραλίας τοῦ Εὐξείνου καὶ τῶν ἀνατολικῶν σλαβοφώνων, ἃν οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς ἰδίας θαλάσσης.

Τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* θηλυκῶν ὑποκοριστικῶν ὀνομάτων γυναικῶν.

Ἐπειδὴ διαπιστώνεται ὅτι τὸ σλαβικὸν ἐπίθημα *-ica* δὲν εἶναι γενικὸν σλαβικὸν ὡς ὁ π ο κ ο ρ ι σ τ ι κ ὸ ν θηλυκῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς τὰς νοτίους σλαβικὰς γλώσσας, τὴν Σερβοκροατικὴν, τὴν Μακεδονοσλαβικὴν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν, παραμένει ὡς πιθανὴ ἢ σλαβικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἐπιθήματος *-ίτσα* τῶν ἑλληνικῶν ὑποκοριστικῶν ὀνομάτων τοῦ κορμοῦ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου : *Γιωργίτσα*, *Ἐλενίτσα*, *Ζωίτσα*, *Κατινίτσα*, *Παναγιωτίτσα*, *Τασίτσα* κλπ. Τὸ ἐπίθημα τοῦτο πιθανῶς υἰοθετήθη ὑπὸ τῶν ἑλληνοφώνων τῶν βορείων διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος παραληφθὲν ἐκ τῶν νοτίων σλαβικῶν γλωσσῶν, διότι εἰς ἐκείνας τὰς περιοχὰς ἡ συμβίωσις καὶ καθημερινὴ ἐπικοινωνία τῶν ἑλληνοφώνων πληθυσμῶν μὲ σλαβοφώνους ἠνύοι τὸν δανεισμὸν τοῦ σλαβικοῦ ὑποκοριστικοῦ ἐπιθήματος *-ica* (προφερομένου *-itsa*).

Ἀντιθέτως εἰς τὰς ἀρχαϊκὰς διαλέκτους τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας ὀνόματα γυναικῶν εἰς *-ίτσα* εἶναι ἄγνωστα¹. Τοῦτο ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* γυναικείων ὀνομάτων ὀφείλεται εἰς πρόσφατον διάδοσίν του εἰς τὴν νεοελληνικὴν (ὅπου παρατηρεῖται τὸ *-ίτσα*) μέχρι τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Κύπρου².

Εἰς τὴν νεοελληνικὴν κοινὴν ὁ οὐδέτερος ὑποκοριστικὸς τύπος ὀνομάτων ἀρρένων καὶ θηλέων εἰς *-άκι* εἶναι κοινός, π.χ. τὸ *Ἀντωνάκι* (Ἀντώνης), τὸ *Γιαννάκι* (Γιάννης), τὸ *Ἐλενάκι* (Ἐλένη), τὸ *Κατινάκι* (Κατίνα), τὸ *Μαράκι*

1. Ὑπάρχουν κύρια ὀνόματα μόνον ζῶντες εἰς τὴν Ποντιακὴν μὲ ἐπίθημα *-ίτσα/-ίτσα*. Βλ. Δ. Τομπαιδεῖν, *ΑΠ* 30 (1970/71), σ. 20.

2. Εἰς τὴν Καππαδοκικὴν εὗρισκω ἔνδεκα ὀνόματα γυναικῶν εἰς *-ίτσα* (καὶ ὑπὸ τύπους *-ίσσα* καὶ *-ίσα*), τὰ ὅποια δὲν φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν ἀρχικῶς Καππαδοκικά, ἀλλὰ ἐπεΐσακτα ὑπὸ νέων ἐξ Ἑλλάδος μεταναστῶν, ὡς σαφῶς ὑποδεικνύουν οἱ τύποι *-ίσσα* καὶ *-ίσα*, φαινομένου τῶν Κυκλάδων καὶ Δωδεκανήσου : *Στρατίτσα*, *Στρατίσα*, *Ζωίτσα*, *Ζωίσα*, *Ἰουλίτσα*, *Κερακίτσα*, *Μαρίτσα*, *-ίσα* (παρὰ τὸ *Μαρίκα*), *Στρατηγίτσα*, *-γίτσα*, *Ζαχαρίτσα* (ἐκ τοῦ **Ζαχαρίτσα*), *Τριανταφυλλίτσα*, *Τρυφερίτσα* καὶ *-ρίτσα*, *Δομνίτσα* καὶ *Τομνίτσα* (παρὰ τὸ *Δομνίκα*), *Ἐλενίτσα*.—Τὸ φαινόμενον *ts* → *ss* (Κάρπαθος, Χίος, Σέριφος κ.ά.) → *s* (Ἄνδρος, Μύκονος, Σῆρος, Τήνος, Κάσος κ.ά.) φωτίζεται διὰ παραδειγμάτων σημερινῶν διαλέκτων : *άλάσι* (Ἄνδρ., Κάσ., Μύκ.) : *άλάτσι* ← *άλάτι*, *κασαρίδα* (Ἄνδρ., Μύκ., Σῆρ) ← *κατσαρίδα*, *προβάσι* (Ἄνδρ., Μύκ., Τήν.) ← *προβάτσι* (Κάρυστος Εὐβοίας) ← *προβάτιν*, *γλίσα* (Μύκ., Τήν.), *κόσι* (Ἄνδρ., Μύκ.), *νυρίσα* (Μύκ., Τήν.), *kassika* (Ἀπείρι Καρπάθου), *kassikaki* (Σέριφος), *κασίκα* (Μύκ.) ← *κατσίκα*, *κατσικάκι*, *ποδίτσα* (Κάρπ.), *ποῖτσα* (Χίος) ← *ποδίτσα*. Πβ. Σ. Μάνεσην, Τροπὴ τῶν συμφώνων το καὶ τς εἰς σ καὶ ζ εἰς τὰ νότια ἰδιώματα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, *ΛΔ* 10 (1964-65), 127-134.

(Μάρω), κλπ. Εἰς διαφόρους περιοχὰς τοῦ ἑλληνοφώνου χώρου τὸ ἐπίθημα *-άκι* ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν 'υἱὸς' ὡς πατρωνυμικόν, π. χ. τὸ *Μπαλαφάκι* (Μπαλάφας), τὸ *Παπαδάκι* (Παπᾶς), τὸ *Σαραβάκι* (Σαράβας), τὸ *Φιλιππάκι* (Φίλιππας) κλπ. καὶ ὁ τύπος αὐτὸς προστίθεται ὡς προσδιορισμὸς εἰς τὸ κύριον ὄνομα τοῦ υἱοῦ, δηλ. ὁ *Γιάννης* τὸ *Μπαλαφάκι*, ὁ *Κωστῆς* τὸ *Παπαδάκι*, ὁ *Σπύρος* τὸ *Σαραβάκι* κλπ.¹ Εἰς τὴν Ἰκαρίαν τὸ οὐδέτερον ἐπίθημα εἶναι ἀρχαϊκὸν *-άκιν* μόνον δι' ὀνόματα νεαρῶν ἀρρένων, π. χ. τὸ *Γιαννάκιν*, τὸ *Γιωργάκιν*, τὸ *Δημητράκιν*, τὸ *Κωστάκιν*, τὸ *Νικολάκιν* κλπ.

Εἰς τὴν γλῶσσαν πολλῶν ἑλληνικῶν νήσων ὁ οὐδέτερος τύπος ὀνομάτων θηλέων εἶναι συνήθης: τὸ *Ἀγγελινιό*, τὸ *Κατινιό*, τὸ *Μαριό*, τὸ *Μαρουλιό*, τὸ *Παρθενιό*, τὸ *Σεβαστιό*, μὲ ἐπίθημα *-ούλι*: τὸ *Μαρούλι*, τὸ *Ρινούλι* (Αἰκατερίνη), τὸ *Σαννούλι* (Σωσάννα) κλπ. Εἰς τὴν Κυπριακὴν ὑπάρχουν ὑποκοριστικά ὀνόματα θηλυκοῦ γένους εἰς *-οῦδιν* (καὶ *-οῦν*): τὸ *Δεσποινούδιν* (Δέσποινα), τὸ *Ἐλενούδιν* (Ἐλένη), τὸ *Μαριούδιν* (Μαρία), ἀκριβῶς ὅπως ὑπάρχουν καὶ ἀρσενικοῦ γένους: τὸ *Βασιλούδιν* (Βασίλης), τὸ *Γιαννούδιν* (Γιάννης), τὸ *Νικολούδιν* (Νικόλας), τὸ *Γριστοφορούδιν* (Γριστόφορος, Χρ-).

Ἐν ὅψει τῶν ἀνωτέρω τύπων ὀνομάτων εἰς *-άκι* (*-άκιν*), *-ιό*, *-ούλι* καὶ *-οῦδιν* ἡ ἐρώτησις ἐγείρεται: τί συμβαίνει εἰς τὰ ὀνόματα εἰς *-ίτσι* καὶ *-ίτσα*; Εἰς τὴν Ἑρεικοῦσαν κατεγράφησαν 22 ὀνόματα ἀρρένων εἰς *-ίτσι*, π. χ.

<i>Βαῖτσι</i> (Βάγιας)	<i>Λεωνιδίτσι</i> (Λεωνίδαας)	<i>Σπυρίτσι</i> (Σπύρος)
<i>Βασιλίτσι</i> (Βασίλης)	<i>Μίτσι</i> (Δημήτρης)	<i>Χαριλαῖτσι</i> (Χαρίλαος)
<i>Γιωργίτσι</i> (Γιώργης)	<i>Νικολίτσι</i> (Νικόλας)	<i>Χριστίτσι</i> (Χρῖστος) κλπ.

Τὰ δὲ ἀρσενικοῦ γένους ὀνόματα εἰς *-ίτσης* προῆλθον ἐξ ἀντιστοιχῶν οὐδετέρων εἰς *-ίτσι*, π. χ. *Μίτσι* καὶ *Μίτσης* (Δημήτρης), *Χαριλαῖτσι* καὶ *Χαριλαῖτσης* (Χαρίλαος) κλπ.

Τὰ δὲ ὀνόματα θηλέων εἰς τὰς ὑποδιαλέκτους τῶν Ἰονίων Νήσων ἔχουν ὡς ἑξῆς:

1) Μερικὰ ὀνόματα θηλέων εἰς *-ίτσι* ἀπαντοῦν μόνον ὡς οὐδέτερα: τὸ *Μαριεττίτσι* (Μαριέττα), τὸ *Φωτίτσι* (Φώτω, Φωτεινὴ) κλπ.

2) Ἀρκετὰ εὗρισκονται εἰς δύο παραλλήλους τύπους, δηλαδὴ *-ίτσι* καὶ *-ίτσα*:

τὸ *Ἀμαλίτσι* καὶ ἡ *Ἀμαλίτσα* (Ἀμαλία)

Γιαννίτσι καὶ *Γιαννίτσα* (Ἰωάννα)

Μαριγουλίτσι καὶ *Μαριγουλίτσα* (Μαριγούλα, Μαριγώ)

1. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν* 1. 343β.

Νικολίτσι καὶ Νικολίτσα (Νικολέτα)

Πατρίτσι καὶ Πατρίτσα (Πάτρα, Κλεοπάτρα)

Σονλίτσι καὶ Σονλίτσα (Τασούλα, Τασία, Ἀναστασία).

3) Μερικὰ λήγοντα μόνον εἰς *-ίτσα*, π. χ. *Νίτσα* (Ἑλενίτσα, Ἑλένη), *Μαρίτσα* (Μαρία), *Εὐτυχουλίτσα* (Εὐτυχούλα, Εὐτυχία)¹.

Εἶναι λοιπὸν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν δεδομένων ἐκ τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως καὶ τῶν νεοελληνικῶν ὀνομάτων ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ΒΔ Κερκύρας (Αὐλιῶτες) καὶ τῶν νησίδων Ἑρεϊκούσσης, Μαθρακίου καὶ Ὁθωνῶν καὶ ἄλλων μερῶν ὅτι ἐκ τῶν ἀποδεικτικῶν αὐτῶν στοιχείων εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ δεχθῶ ὅτι τὸ ἐπίθημα *-ίτσω* διὰ τὰ θηλυκὰ καὶ τὰ ἀρσενικὰ ὀνόματα ὑπῆρξε τὸ πρότερον καὶ τὰ ἐπιθήματα *-ίτσα* διὰ τὰ θηλυκὰ (θηλυκοποιήσις) καὶ *-ίτσης* διὰ τὰ ἀρσενικὰ (ἀρσενικοποιήσις) τὰ ὕστερα.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν ἀναιρεῖ τὴν δυνατότητα ὅτι εἰς ιδιώματα τῆς Βορείου Ἑλλάδος, Θεσσαλίας, Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου τὸ ἐπίθημα *-ίτσα* (θηλυκὸν) ὀνομάτων εἶναι διαφορετικῆς ἀρχῆς καὶ ὄντως σλαβικῆς ἀρχῆς.

Ἄλλοι θὰ κρίνουν ἂν τὸ ἐδῶ ἐρευνηθὲν ἀμφιλεγόμενον ἑλληνοσλαβικὸν πρόβλημα ἐλύθη, ὅπως ἐλπίζω, πειστικῶς².

* * *

Ὡς γενικὸν κέρδος τῆς παρουσίας ἐρεῦνης θὰ πρέπη, νομίζω, νὰ τονισθῇ, ἰδίως χάριν τῶν γλωσσολογούντων ἐρευνητῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅτι εἶναι ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ εὐρέος φάσματος τῆς *Νέας Ἑλληνικῆς* εἰς τὴν γενικὴν καὶ πλατεῖαν θεώρησίν της, συμπεριλαμβανομένων τῆς γλωσσικῆς διαχρονίας δύο περίπου χιλιετιῶν καὶ τῶν διαλέκτων της, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τῆς πρωίμου μεσαιωνικῆς ἐποχῆς (χάριν τῶν παρόντων στόχων δὲν ἀναφέρομαι ἐδῶ εἰς τὰς προηγουμένας γλωσσικὰς περιόδους μεταξὺ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, περίπου 1400 π. Χ., καὶ τῆς μέσης Κοινῆς περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς), ὅτι πλεῖστα προβλήματα τῆς ἱστορικωτάτης αὐτῆς γλώσσης τῆς Εὐρώπης δεόν νὰ

1. Τὰ παραδείγματα ὀνομάτων τῆς τελευταίας παραγράφου κατεγράφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Κατέχη (Ἑρεϊκούσση) εἰδικῶς διὰ τὴν παροῦσαν ἐρευναν (Ἰούλιος 1978).

2. Σ. νάδελφοι, ἄριστοι γνῶσται τῶν σλαβικῶν γλωσσῶν, διεξεληθόντες κατὰ παράκλησίν μου τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν συμφωνοῦν μὲ τὴν ἐδῶ διδομένην ἐρμηνείαν: οἱ καθηγηταὶ κ. κ. Ladislav Zgusta (τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Illinois, Urbana) καὶ Jaroslav Rudnyčkyj (τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Manitoba, Winnipeg, Canada).

ἐρευνῶνται, διὰ νὰ τύχουν ὀρθῶν, ἱκανοποιητικῶν λύσεων. Οἰαδήποτε θεωρία γλωσσολογική, ἐφόσον εἶναι ὑγιής, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, ἀρκεῖ τὰ δεδομένα νὰ εἶναι ἠλεγμένα καὶ ἐπαληθευμένα καὶ κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη καὶ γενικῶς ἡ μέθοδος ἐρεῦνης νὰ εἶναι αὐστηρὰ καὶ ἀποδεκτὴ.

S U M M A R Y

In view of the fact that a monograph by the author written in English on this same subject is to appear soon in the series *Πραγματεῖαι* of the Academy of Athens, he thought to omit giving here the required summary.